

KONAČNI IZVEŠTAJ

KA IZVRNOSTI U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OBUCI SA FOKUSOM NA PROCES VALIDACIJE I AKREDITACIJE

**LJUDI
su naš
najvredniji resurs**

KA IZVRNOSTI U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OBUCI SA FOKUSOM NA PROCES VALIDACIJE I AKREDITACIJE KONAČNI IZVEŠTAJ

ALLED II - Program " Usklađivanje Obrazovanja i Osposobljavanja sa potrebama tržišta rada", finansiran od strane Evropske unije (EU) i Austrijske saradnje za razvoj (ADC) a implementovan od strane Austrijske agencije za razvoj (ADA).

Za ALLED2 izrađen od strane: Majlinda Rizvanolli - Bajraktari

Recenzenti: Dr. Anton Gojani, Skender Boshtrakaj, Agon Dula, Efka Heder

Kako treba citirati: Majlinda Rizvanolli Bajraktari: Ka izvrsnosti u stručnom obrazovanju i obuci sa fokusom na proces validacije i akreditacije: Objavljivanje projekta "Usklađivanje obrazovanja i osposobljavanja sa potrebama tržišta rada - 2". ISBN: 978-9951-8990-5-5

Nacionalna biblioteka Kosova "Pjetër Bogdani"

ISBN 978-9951-8990-5-5

Ka izvrsnosti u stručnom obrazovanju i obuci sa fokusom na proces validacije i akreditacije / Za ALLED2 izrađen od strane: Majlinda Rizvanolli Bajraktari. - Prishtinë : ALLED2, 2021. - 62 f. ; 24 cm.

Ovaj izveštaj je izrađen u okviru projekta „Harmonizacija obrazovanja i osposobljavanja sa potrebama tržišta rada” ALLED, druga faza, koji je finansiran od strane Evropske unije (EU) i Austrijske saradnje za razvoj (ADC) , dok je implementacija sprovedena od strane Austrijske agencije za razvoj (ADA). Za sadržaj je jedino odgovoran autor, tako da ne mora odražavati stavove EU, ADC i ADA.

**Jun, 2021
Priština**

Contents

Skraćenice	8
1. Pregled	10
2. Uvod	11
3. Metodologija	13
4. Opšti kontekst	16
5. Trendovi i procesi u EU/studija slučaja	22
6. Nacionalne politike	30
7. Institucionalni okvir	35

8. Zakonski okvir	33
9. Postupak validacije i akreditacije, nalazi i preporuke.....	38
10. NAK uputstva za potvrđivanje kvalifikacija.....	46
11. Institucionalni kapaciteti.....	48
12. Institucionalni kapaciteti Nacionalnog Autoriteta za Kvalifikacije (NAK).....	49
13. Institucionalni kapaciteti obrazovnih institucija i Profesionalno osposobljavanje	51
14. Zaključci.....	53
Literatura	56

Skraćenice

SO	Savetodavni odbor
ADA	Austrijska razvojna agencija
ALLED	Usklađivanje obrazovanja i obuke sa potrebama tržišta rada
AS0000	Agencija za stručno obrazovanje i obuku i obrazovanje odraslih
IRSS00	Institut Republike Slovenije za stručno obrazovanje
SS0000	Savet za stručno obrazovanje i obuku i obrazovanje odraslih
DS00	Department za stručno obrazovanje i obuku
AZRK	Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo
EK	Evropska Komisija
ESKS00	Evropski sistem kredita za stručno obrazovanje i obuku
AKVSO	Agencija za kvalitet za visoko i stručno obrazovanje
EOKS00	Evropsko osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i osposobljavanju
EOK	Evropski Okvir Kvalifikacija
EsOK	Estonski okvir kvalifikacija
EU	Evropska unija
IVO	Institucija visokog obrazovanja
KAA	Kosovska agencija za akreditaciju

KSA	Kosovska Statistička agencija
SOPK	Strateški Obrazovni Plan na Kosovu
ARS	Ankete o radnoj snazi
LARS	Luksemburška agencija za razvojnu saradnju
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke I tehnologije
ODO	Opštinski direktorat obrazovanja
MRSZ	Ministarstvo rada I socijalnoe zaštite
NOK	Nacionalni okvir kvalifikacija
HOK	Holandski okvir kvalifikacija
NAK	Nacionalni autoritet za kvalifikacije
NPK	Nacionalna profesionalna kvalifikacija
NSK	Nacionalni standard kvalifikacija
SKO	Slovenački kvalifikacioni okvir
OK	Osiguravanje Kvaliteta
KKI	Kvalifikacija kvaliteta Irska
PPU	Priznanje predhodnog učenja
SOO	Stručno obrazovanje i obuka
ISOO	Institucija za stručno obrazovanje i obuku
PŠ	Profesionalna škola
CSO	Centar za stručno osposobljavanje

1. Pregled

Nacionalnog sistema kvalifikacija, zasnovanog na Nacionalnom okviru kvalifikacija (NOK) koji reguliše Nacionalni autoritet za kvalifikacije (NAK). Zakon reguliše razvoj i primenu Nacionalnog okvira kvalifikacija i dodelu kvalifikacija. Nacionalno telo za kvalifikacije osnovano prema odredbama ovog zakona, uspostavlja i održava sveobuhvatan okvir kvalifikacija i reguliše dodelu kvalifikacija, sa izuzetkom kvalifikacija koje su regulisane odredbama Zakona o visokom obrazovanju i regulisanim kvalifikacijama, jasno i u skladu sa odredbama drugog zakonodavstva. Dalje, u skladu sa Zakonom o NOK, svi pružaoci obrazovanja i obuke, bilo javni, privatni, formalni ili neformalni, moraju biti podložni procesu akreditacije. Centri za profesionalno osposobljavanje pri Ministarstvu rada i socijalnog staranja (MRSS) bili su među prvima koji su prošli postupak akreditacije. To nije bio slučaj sa stručnim školama. U 2013. godini, Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije (NAK) započeo je postupak referisanja nivoa kvalifikacija sa ciljem da identifikuje veze između nivoa NOK-a sa Evropskim okvirom kvalifikacija (EOK), što je rezultiralo izradom referentnog izveštaja. Referentni izveštaj imao je za cilj da pokaže veze između NOK-a i nivoa Evropskog okvira kvalifikacija (EOK) sa jasnim opisom postojećih nivoa kvalifikacija koji se primenjuju na sektore obrazovnog sistema na Kosovu.

Na osnovu referentnog izveštaja Kosova koji je odobrio EOK 2016. godine, i odluke Ministarstva obrazovanja zasnovane na zakonu o Stručnom obrazovanju i osposobljavanju¹ omogućen je početak postupka akreditacije; samo nekoliko srednjih škola je moglo da uđe u proces tek početkom 2019. godine. Od 68 stručnih škola na Kosovu, 6 škola se pripremalo da prođe kroz postupak akreditacije, a samo dva Centra za kompetencije su akreditovana i oni nude 8 kvalifikacija. Od sedam intervjuisanih stručnih škola u okviru ove analize, dve stručne škole su ušle u proces i nisu uspele da budu akreditovane, dve su započele proces i stale na pola puta, a poslednje tri škole uopšte se nisu prijavile. Ova stagnacija/zastoj se i dalje objavljuje u izveštaju o napretku, koji Evropska komisija objavljuje na godišnjem nivou.²

1. Law No. 04/L-138 on Vocational Education and Training, <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8676>

2. Kosovo Progress Report 2019, <http://mei-ks.net/repository/docs/kosovo-report.pdf>

2. Uvod

Cilj projekta „Harmonizacija obrazovanja i obuke sa potrebama tržišta rada-ALLED faza 2 (u daljem tekstu ALLED2), uz finansijsku podršku Evropske unije (EU) i sufinansiranje od Austrijske razvojne saradnje (ADC), je smanjenje siromaštva preko povećanja učešća na tržištu rada i poboljšanjem zapošljivosti stanovništva Kosova. Štaviše, specifični cilj ALLED2 je povećavanje kvaliteta i značaj programa obrazovanja i obuke za tržište rada, kao i podrška prilagođavanju zakonodavnog okvira i mehanizamama kao preduslov za povećanje zapošljivosti. Jedna od glavnih komponenti projekta **ALLED2 je jačanje mehanizama za osiguranje kvaliteta u sistemu obrazovanja i obuke**, kao preduslov za povećanje zaposlenosti i važnost programa obrazovanja i obuke.

Da bi podržao proces akreditacije, ALLED 2 projekat je preduzeo analizu stanja trenutnih procesa i procedura NAK –a (nacionalni autoritet za kvalifikacije) za validaciju/akreditaciju. Dalje, deo analize biće procena veština i kapaciteta pružalaca stručnog obrazovanja za ispunjavanje kriterijuma za validaciju. Svrha ove analize je da podrži razvoj kvalifikacija, aranžmane za osiguranje kvaliteta (OK) u institucijama za stručno obrazovanje i obuku, i njihov dalji razvoj za primenu visokokvalitetnih kvalifikacija.

Specifični ciljevi vrednovanja/evaluacije su sledeći:

- Vrednovanje postojećih procesa, procedura i propisa koji podržavaju / ometaju postupak validacije i akreditacije.
- Procena stručnosti pružalaca profesionalnog obrazovanja u cilju primene visokokvalitetnih kvalifikacija.
- Vrednovanje postojećih priručnika i smernica za validaciju kvalifikacija.
- Identifikovanje potreba za prilagođavanjem (postojećih) instrumenata i alata (šabloni, administrativna uputstva itd.)
- Identifikovanje potreba za obukom učesnika SOO (stručno obrazovanje I osposobljavanje) u cilju osiguranja kvaliteta i upravljanja učinkom.
- Analiza trendova EU vezanih za validaciju i akreditaciju stručnog obrazovanja.
- Analiza sposobnosti i kapaciteta NAK (Nacionalni Autoritet za kvalifikacije) i SOO(stručno obrazovanje I osposobljavanje) za validaciju i primenu kvalifikacija, uz uključivanje adekvatnih preporuka za ažuriranje Smernica druge generacije 2.0 koje primenjuje NAK.

Ovaj izveštaj započinje opisom opšteobrazovnog konteksta na Kosovu, uključujući sistem stručnog obrazovanja i njegov odnos sa Nacionalnim Okvirom Kvalifikacija (NOK). On dalje opisuje EKO (Evropski Kvalifikacioni Okvir) i prakse implementacije validacije i akreditacije u četiri zemlje EU (Irska, Estonija, Slovenija i Holandija). Zatim opisuje trenutne procese i procedure osiguranja kvaliteta koji postoje za validaciju/akreditaciju, a koje podržava NAK (Nacionalni autoritet za kvalifikacije), uključujući strategije nacionalnih politika i institucionalni okvir. Nalaze iz pravnog okvira, prakse primene u vezi sa postupkom validacije i akreditacije i institucionalnih kapaciteta za sprovođenje postupka validacije na Kosovu, prate konkretne preporuke proistekle iz intervjua vođenih sa zainteresovanim stranama, koji imaju za cilj da podrže poboljšanje procedura kako bi se omogućilo pružiocima usluga obrazovanja i obuke da ispune tražene kriterijume u daljoj primeni kvalifikacije.

3. Metodologija

Analiza je obuhvatila (I) kancelarijsko/desk istraživanje i analizu sekundarnih resursa i (II) kvalitativno istraživanje zasnovano na intervjuima sa zainteresovanim stranama.

Desk istraživanje sprovedeno je kroz pregled sekundarnih podataka, kao što su dokumenti politika, pravni okviri i različiti izveštaji, uključujući pregled prateće dokumentacije / smernica za sprovođenje postupka validacije i akreditacije. U početku tokom pregleda uzeti su u obzir:

- i. Dokumenti nacionalnih politika, kao što su Nacionalna razvojna strategija 2016-2021, Kosovski strateški obrazovni plan 2017-2021, Strategija osiguranja kvaliteta za kosovsko preduniverzitetsko obrazovanje 2016-2021, Kosovski nacionalni okvir kvalifikacija (2011);
- ii. Dokumenti pravnog okvira, kao što su Zakon o nacionalnim kvalifikacijama, Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju, Zakon o stručnom obrazovanju i osposobljavanju, Zakon o obrazovanju odraslih, uključujući podzakonske akte;
- iii. Pregled priručnika kao što su interna verifikacija procene profesionalnih kvalifikacija, priručnik za dalji razvoj sistema kvaliteta za spoljnu procenu stručnog obrazovanja na Kosovu, osiguranje kvaliteta u institucijama stručnog obrazovanja itd.

Analizom je nastavljeno istraživanje trendova u vezi sa postupcima validacije i akreditacije kroz konsultacije sa referentnim izveštajima iz četiri evropske zemlje kako bi se dobio pregled institucija uključenih u proces validacije i akreditacije i primene u praksi.

Pored kancelarijskog istraživanja, implementaciju su pratila i kvalitativna istraživanja kroz polustrukturirane intervjuje sa otvorenim pitanjima postavljenih ključnim akterima. Tačnije, zainteresovane strane sa kojima se razgovaralo, podeljene su u tri grupe i razvijeni su upitnici specifični za svaku grupu. Zbog okolnosti stvorenih pandemijskom situacijom koju je izazvao Covid 19, intervjui su vođeni preko virtuelne platforma. Grupe su činili:

Grupa 1: Javne institucije za stručno obrazovanje i osposobljavanje-JIS00 (stručne škole i centri za osposobljavanje)

Upitnik (pod aneksom 1.1) za intervju sa javnim institucijama stručnog obrazovanja i obuke sastojao se iz tri dela s obzirom na to da su u okviru intervjuisanih institucija institucije koje su bile podvgnute (I) postupku validacije; (II) postupku akreditacije i (III) one koje nisu ni u jednom procesu. U svakoj instituciji za stručno obrazovanje i osposobljavanje obavljen

je razgovor sa koordinatorom za osiguranje kvaliteta, dok je u nekim institucijama za stručno obrazovanje i osposobljavanje koordinatora za osiguranje kvaliteta pratio direktor škole / direktor centara za profesionalno osposobljavanje. Svrha polustrukturiranih intervjuja sa institucijama za stručno obrazovanje i osposobljavanje bila je da se pregleda situacija na terenu. Pitanja za intervju su strukturisana na način da se dobije mišljenje od institucija za stručno obrazovanje o samom procesu i postupku, poteškoćama sa kojima se suočavaju tokom faza primene i o jasnoći obrasca za aplikaciju, zahtevima za dokumentaciju koja se predaje, i prateća dokumentacija - uputstva. Stavke uočene tokom intervjuja su:

- Opšte iskustvo institucija stručnog obrazovanja u vezi sa postupkom validacije / akreditacije;
- Izazovi sa kojima se suočavaju škole u ispunjavanju kriterijuma i zahteva NAK-a, (Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije) uključujući njihovo mišljenje o pratećim uputstvima ;
- Unutrašnji kapaciteti institucija za stručno obrazovanje i osposobljavanje u cilju zadovoljenja zahteva NAK-a,
- Preporuke za dalje unapređenje postupka validacije i akreditacije;

Od 20 partnerskih³ škola i 4 sektora⁴ podržanih projektom ALLED 2, izabrali su kao primer šest partnerskih stručnih škola i još jednu stručnu školu (dole navedene) kao jednu koja nije partner ALLED2 radi poređenja. U procesu odabira uzeta je u obzir zastupljenost iz svakog geografskog područja, kao i zastupljenost svih sektora podržanih projektom ALLED 2, kao što su:

- "Tafil Kasumaj" -Dečan -Proizvodnja i prerada-Mehatronika
- „Andrea Dursaku“ - Kamenica - energetski sektor
- „Arhitekt Sinani“ Južna Mitrovica - sektor energetike i prerade hrane
- „11. Marsi“ - Prizren - Proizvodnja i prerada - Mehatronika i energetski sektor
- „Abdul Frasheri“ - Priština - Prerađivačka industrija i poljoprivredni sektor
- "Jonuz Zejnullahu" - Vitina - Proizvodnja i prerada-Mehatronika, Prerada hrane i Energetika
- „Shtjefen Gjeqovi“ - Priština - Sektor proizvodnje i prerade - Mehatronika (škola koja nije partner ALLED2)

Što se tiče centara za stručno osposobljavanje (CSO), od četiri CSO partnera u projektu ALLED 2, tri CSO-a su izabrana za uzorak. Razlog tome je što su CSO imali duže iskustvo sa akreditacijom i potvrđivanjem kvalifikacija. Intervjuisani centri za stručno osposobljavanje su:

- Centar za profesionalno osposobljavanje u Prizrenu

3. Map with ALLED 2 partner schools, <http://alled.eu/en/edu-net-2/>

4. Poljoprivreda, prerada hrane, proizvodnja i prerada, snabdevanje električnom energijom

- Centar za profesionalno osposobljavanje u Peći
- Centar za profesionalno osposobljavanje u Prištini

Grupa 2: Predstavnici institucija na nacionalnom nivou

Oblasti o kojima se razgovaralo sa predstavnicima različitih institucija na nacionalnom nivou, kroz izrađeni upitnik (u skladu sa Aneksom 1.2), dale su istraživanju informacije - kako vide spremnost javnih institucija za stručno obrazovanje i osposobljavanje da iznesu postupak validacije i akreditacije. Fokus odgovarajućeg grupnog intervjua bio je sagledavanje poteškoća / prepreka sa kojima se suočavaju javne institucije za stručno obrazovanje i osposobljavanje tokom procesa procene kvalifikacija i akreditacije institucija u cilju izdavanja konkretnih preporuka.

U okviru ove grupe obavljani su intervjui sa:

- Direktorom departamenta za stručno obrazovanje i osposobljavanje (DSOO) pri MONT-u;
- Vršiocem dužnosti direktora Agencije za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih (ASOOO);
- Šefom odeljenja za razvoj kvaliteta i sertifikaciju pri Agenciji za zapošljavanje Republike Kosovo (AZRK);
- Stručnjakom za stručno obrazovanje iz projekta LukDev (projekat iz Luksemburga)

Grupa 3: Predstavnik Nacionalnog organa za kvalifikacije

Upitnik sa predstavnikom NAK- Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije,(u dodatku 1.3) nastao je nakon završetka svih ostalih intervjua. Dileme i predlozi identifikovani iz prethodnih intervjua bili su uključeni u sadržaj upitnika, kako bi se razumeli stavovi NAK-a o izraženim dilemama i stavovima, ali i postupak obeju strana- Institucije za profesionalno osposobljavanje i Nacionalni autoritet za kvalifikacije. Intervju je obavljen sa direktorom Nacionalnog autoriteta za kvalifikacije.

4. Opšti kontekst

Prema Kosovskoj agenciji za statistiku (KAS), koja objavljuje kvartalne ankete o radnoj snazi (ARS), poslednji izveštaj objavljen za ARS iz 2019⁵ godine pokazuje da je Kosovo 2019. godinu završilo registracijom stope nezaposlenosti od 25,7% (tabela 1). Detaljnije, prema ARS 2019, na Kosovu je bilo 125.305 osoba starosti 15-64 godine koje su bile nezaposlene, od kojih su 81.576 bili muškarci i 43.729 žene (Tabela 1). Stopa nezaposlenosti bila je viša među ženama sa 34,4% nego među muškarcima sa 22,6%. Udeo mladih koji nisu u procesu zaposlenja, u obrazovanju ili obuci (NEET) činio je 32,7% mlade populacije.

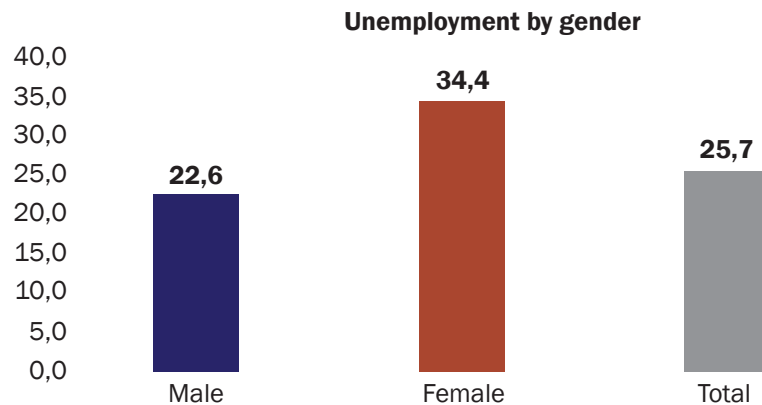

Tabela 1: Stopa nezaposlenosti u procentima prema rodu u 2019. godini, Izvor iz ARS 2019

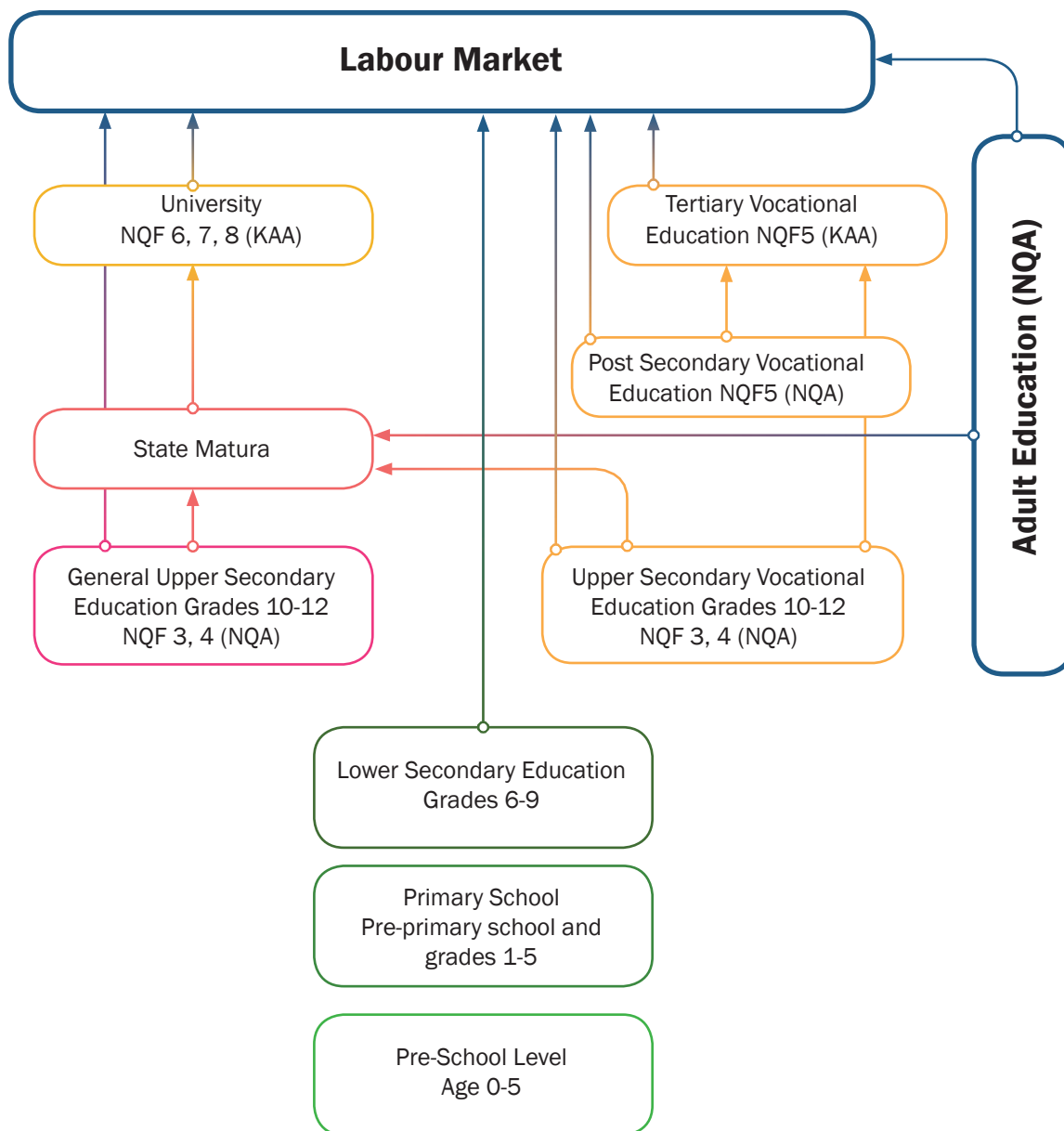
Najveća stopa nezaposlenosti od 49,4% registrovana je među mladima starosti 15-24 godine, dok je kao i u 2019. godini stopa nezaposlenosti svršenih srednjoškolaca pala na 25,2% u odnosu na 2018. godinu, gde je 32,5% svršenih učenika srednjih stručnih škola bilo nezaposleno. Smanjenje stope nezaposlenosti diplomaca stručnih škola naglašava da ekonomija na Kosovu postaje sve svesnija važnosti sektora SOO, ali nedavna situacija sa COVID-19 imala je negativan uticaj na tržište rada na Kosovu. Prvi slučajevi COVID -a

5. Anketa o radnoj snazi 2019. od Kosovske agencije za statistiku, <https://ask.rks-gov.net/media/5412/labour-force-survey-2019.pdf>

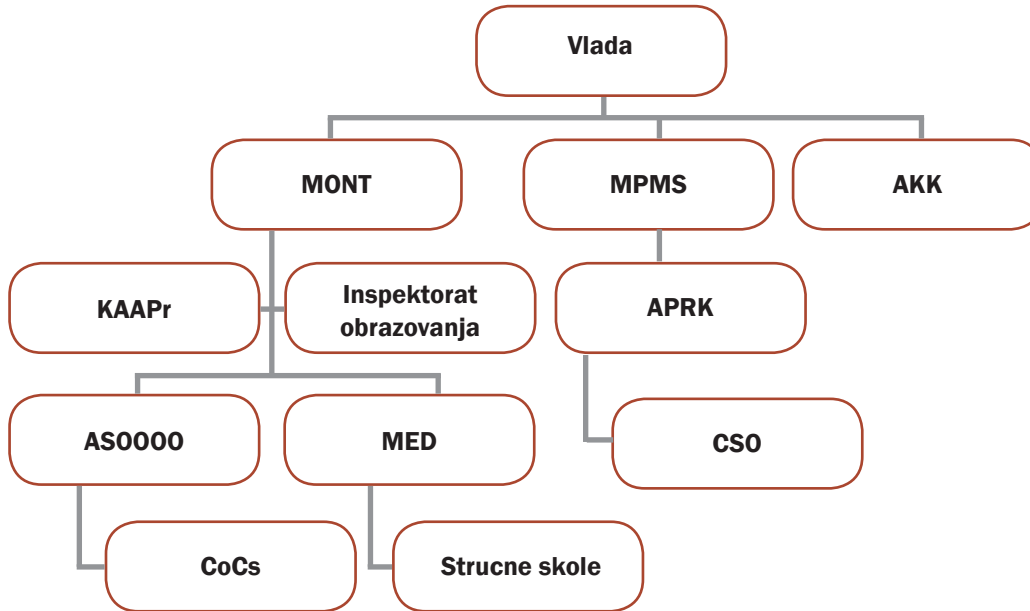
identifikovani su početkom marta, a najnoviji podaci AZRK -a odmah u aprilu najavili su ogroman porast broja novih tražioca posla koji broji gotovo 40.000.

Međutim, uprkos problemima izazvanim COVID-19, Kosovo treba da nastavi reforme u obrazovnom sektoru sa fokusom na stručno obrazovanje kako bi se omogućilo da se diplomci nađu na tržištu rada kroz priznate kvalifikacije, bilo na Kosovu ili van njega. Opšta struktura obrazovnog sistema na Kosovu opisana je na slici 1. Gledajući puteve S00-a, obrazovni programi koji se nude u višem stručnom obrazovanju (ISCED 3-CCC nivo 3 i 4) vode ka post-sekundarnom stručnom obrazovanju (ISCED 4 , CCC 5) bez polaganja mature. Pored toga, licencirani pružaoci usluga akreditovani od Kosovske agencije za akreditaciju (KAA) nude kratkoročne tercijarne programe (ISCED 6, NOK 5).

Stručno obrazovanje na Kosovu zajednička je odgovornost dva vladina departmenta, Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) i Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ) (vidi Sliku 2) . Stručno obrazovanje je deo kosovskog obrazovnog sistema kojim upravlja MONT, sa ukupno 68 stručnih škola. Stručno obrazovanje pružaju mnogi javni i privatni pružaoci usluga, uključujući kompanije. Izuzev 6 stručnih škola kojima direktno upravlja Agencija za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih (AS000), svim ostalim školama upravljaju opštinske direkcije na osnovu Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju. U okviru profesionalnog osposobljavanja postoji 8 centara za profesionalno osposobljavanje (CSO) kojima upravlja Agencija za zapošljavanje, dok su drugi pružaoci usluga nezavisne privatne jedinice. Ostali važni akteri u upravljanju sistemom stručnog obrazovanja su Savet za stručno obrazovanje i obuku i obrazovanje odraslih (SS0000), Nacionalni autoritet za kvalifikacije (NAK), Prosvetna inspekcija i Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo (AZRK).

Slika 1. Opšta struktura obrazovnog sistema i stručnog obrazovanja na Kosovu

Slika 2. Hijerarhijska struktura za upravljanje sistemom stručnog obrazovanja na Kosovu (Izvor: Fondacija za obrazovanje i obuku, Politike za razvoj ljudskog kapitala na Kosovu, 2019.)

Jedan od najvažnijih činioca za upravljanje i menadžiranje stručnim obrazovanjem je Nacionalni autoritet za kvalifikacije (NAK), koji je uveo Nacionalni okvir kvalifikacija na Kosovu. Kao organ nezavisan od vladinih struktura, on ima poseban značaj u vođenju i kontroli kvaliteta pružalaca stručnog obrazovanja. Nesumnjivo je da je uvođenje i primena Nacionalnog okvira kvalifikacija (NOK), na čelu sa Nacionalnim autoritetom za kvalifikacije, doneo odgovarajuće praktične mere i instrumente za poboljšanje kvaliteta privatnih i javnih pružalaca stručnog obrazovanja i obuke.

Njegov okvir je sveobuhvatan okvir za celoživotno učenje i ima za cilj da podrži sve kontekste i oblike učenja. Prema Nacionalnom priručniku za kvalifikacije iz 2011⁶, godine, postoji šest određenih vrsta kvalifikacija priznatih u NOK, dok je odgovornost za operativno upravljanje okvirom podeljena između tri institucije (vidi sliku 3):

- a) kvalifikacije visokog obrazovanja su pod institucionalnom odgovornošću agencije za akreditaciju visokog obrazovanja (Kosovska agencija za akreditaciju), iako do

6. NOK priručnik iz 2011. godine bio je zvanični dokument objavljen tokom perioda kada se evaluacija završila

sada KAA akredituje samo akademske programe i institucije visokog obrazovanja, a ne kvalifikacije;

- b) opšteobrazovne kvalifikacije pod institucionalnom odgovornošću MONT-a;
- c) kombinovane nacionalne stručne/ opšte kvalifikacije pod institucionalnom odgovornošću NAK-a;
- d) nacionalne profesionalne kvalifikacije pod institucionalnom odgovornošću NAK-a;
- e) kvalifikacije zasnovane na međunarodnim standardima pod institucionalnom odgovornošću NAK-a;
- f) prilagođene kvalifikacije pod institucionalnom odgovornošću NAK-a;

Slika 3. Upravljanje nacionalnim okvirom kvalifikacija, (izvor: izveštaj o Referenciji NOK Kosova 2016)

Međutim, mere koje preduzima ovaj organ ne podržavaju uvek odgovarajuće institucije. To se pokazalo i tokom procesa akreditacije srednjih stručnih škola. Cilj uvođenja i sprovođenja procesa akreditacije među srednjim stručnim školama u javnom sektoru nije ispunjen. Ovaj zastoje se i dalje ogleda u izveštaju o napretku koji Evropska komisija izdaje na godišnjem nivou⁷.

Konkretnije, uloga NAK-a je:

7. Izveštaj o napretku Kosova 2019, <http://mei-ks.net/repository/docs/kosovo-report.pdf>

1. utvrđivanje vrsta i nivoa sertifikata i diploma koji će biti uključeni u NOK;
2. da odobri predložene kvalifikacije za uključivanje u NOK (odobri aranžmane standarda, ocenjivanje i sertifikaciju, za svaku kvalifikaciju u NOK);
3. da akredituju i nadgledaju institucije za vrednovanje;
4. ako je potrebno, povući akreditaciju od neodgovornih ISOO-a (institucija za stručno obrazovanje i osposobljavanje) ili organa za procenu,
5. da vrši spoljno osiguranje kvaliteta ISOO, što vodi ka dodeli kvalifikacija NOK-u;
6. rešavanje žalbi kandidata u vezi sa odlukama o vrednovanju;
7. da odobrava sertifikate i diplome izdate za kvalifikacije uključene u NOK-u;
8. da održava bazu podataka i povreljive dokumente i dokaze o kvalifikacijama u NOK-u, sertifikatima i dodeljenim diplomama;

Kosovski okvir kvalifikacija osigurava transparentnost sistema, napredovanje, mobilnost itd. Vrlo je važan za vladu jer ima za cilj poboljšanje kvaliteta sistema obrazovanja i obuke i njegovo približavanje standardima EU. Kosovski okvir kvalifikacija smatra se instrumentom reforme i percipira se kao ključni činilac u izgradnji i strukturiranju nacionalnog obrazovnog sistema kroz iniciranje i stimulisanje kurikuluma i redizajniranje kvalifikacija, kao i promovisanje institucionalnih promena.

5. Trendovi i procesi u EU / studija slučaja

Glavni cilj EOK-a (Evropski okvir kvalifikacija) je učiniti kvalifikacije čitljivim, razumljivim i mogućnost upoređivanja u/sa različitim zemljama i sistemima. Ovo je važno za podršku prekograničnom kretanju/mobilnosti studenata i radnika i celoživotnom učenju širom Evrope. EOK se sastoji od osam referentnih nivoa definisanih kroz 3 domena u pogledu ishoda učenja, tj. znanje, veštine, kompetencije- odgovornost.⁸

Prema izveštaju „Globalni popis regionalnih i nacionalnih okvira kvalifikacija 2019”⁹ glavni globalni trendovi i nalazi u 97 različitih nacionalnih okvira kvalifikacija su:

- Internacionalizacija, digitalizacija, migracije i mobilnost, menjaju sistem obrazovanja i obuke kakav poznajemo.
- Digitalno učenje se širi po celom svetu, menjajući odnos između formalnih / tradicionalnih kvalifikacija
- Koncept ishoda učenja (veštine i znanja koja učenici stiču kao rezultat učenja) postaje osnova za gotovo sve nacionalne i regionalne kvalifikacione okvire širom sveta.
- Širenje NOK pomoglo je u proceni i prepoznavanju znanja, veština i kompetencija stečenih u neformalnom okruženju.
- Kvalifikacioni okviri i reforme doprineli su većoj transparentnosti sistema kvalifikacija i boljem pristupu mogućnostima celoživotnog učenja.
- Važan izazov za naredne godine je da NOK nastavi sa digitalizacijom, gradeći poverenje preko nacionalnih i regionalnih granica.

Svaka zemlja je prilagodila sistem NOK svom kontekstu. Niže je naveden pregled iz četiri evropske države, način kako one sprovode validaciju kvalifikacija i akreditaciju, funkcionisanje institucija kao dela NOK-a sa fokusom na formalno stručno obrazovanje i obuku. Izbor mesta vrši se na osnovu njihovog obrazovnog sistema, ali i geografskog položaja.

IRSKA: U Irskoj je Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK) uveden 2003. godine. Sastoji se od deset nivoa. Kvalitet i kvalifikacije Irska (CKI) je integrisana agencija odgovorna za kvalitet i kvalifikacije, uključujući valjanost programa u Irskoj. U okviru irskog obrazovnog sistema

8. <https://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/european-qualifications-framework-eqf>

9. Globalni popis nacionalnog okvira regionalnih i nacionalnih kvalifikacija 2019. Tom 2, https://www.cedefop.europa.eu/files/2225_en.pdf#page=199&zoom=100,0,0

ne postoje početni programi stručnog obrazovanja i obuke koji se nude kao deo nižeg i višeg srednjeg obrazovanja. Stoga, prema zakonskom aktu, pružaoci osnovnog obrazovanja i osposobljavanja nakon osnovnog nivoa (Nacionalni obrazovni nivoi kvalifikacija 3, 4 i 5 / Evropski kvalifikacioni okvir nivoa 2, 3 i 4) nisu dužni da svoje programe podnose CKI na sertifikat ¹⁰. Državna ispitna komisija (DIK) vrši procenu za naznačene nivoe. CKI(Kvalitet i kvalifikacije Irska) dodeljuje nagrade u visokom obrazovanju i daljem usavršavanju. Programi stručnog obrazovanja i osposobljavanja počinju da se nude nakon srednjeg obrazovanja ispod nivoa NKF 6 / KEK nivoa 5 kroz šeme prakse, osposobljavanje/obuku itd. Stoga je potreban dokaz o ovim kvalifikacijama.

Naročito se moraju odobriti postupci osiguranja kvaliteta pre nego što se podnese zvanična prijava za sertifikaciju. Prema Irskoj oceni kvaliteta, pre nego što se prijavi za sertifikat, pružalac usluga obrazovanja i obuke mora da poseduje:

1. Uspostavljene procedure za osiguranje kvaliteta
2. Uspostavljene procedure za pristup, prenos i napredovanje
3. Dogovor o zaštiti upisanih učenika;
4. Konsultacije sa osobom, ako program nudi drugi provajder;

Ako se program validacije može ponuditi na mnogim lokacijama (centrima), on mora imati odobrenje od strane KCI(kvalifikacija kvaliteta u Irskoj) procedure osiguranja kvaliteta koje pokrivaju sve centre. Sporazumi za validaciju neformalnog i informalnog učenja, povezani sa NOK-om i koji vode ka potpunim ili delimičnim kvalifikacijama i / ili omogućavanju pristupa programima obrazovanja i obuke, postoje u svim podsektorima obrazovanja i obuke, osim opšteg obrazovanja. Studenti mogu pristupiti programu priznavanjem prethodnog učenja (PPU) i mogu ostvariti izuzeća u okviru programa, zaraditi kredit za priznanje i zaraditi priznanje. U zaključku, KCI ne ocenjuje ni programe ni institucije za akreditaciju u okviru formalnog javnog obrazovanja.

ESTONIA¹¹: Većina SOO nudi se na srednjem višem nivou (nivo 3, 4 EstKK = nivo 3, 4 KEK) i post-sekundarnom nivou (nivo 5 EstKK 5 = nivo 5 KEK). VET programi su takođe dostupni studentima bez završenog osnovnog obrazovanja. Skoro 80% VET škola je u državnom vlasništvu. Postoje i privatne i opštinske škole za stručno obrazovanje i obuku. Institucije stručnog obrazovanja pružaju početno i kontinuirano obrazovanje i obuku. Formalno stručno obrazovanje i obuka vodi do četiri nivoa kvalifikacija (EstKK 2 do 5), VET se nastavlja sa 2 kvalifikacije (EstKK 4 i 5), dok neformalne kurseve profesionalnog obrazovanja i obuke za odrasle pružaju institucije za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje. Neformalno

10. *Politike i kriterijumi za validaciju programa obrazovanja i obuke* https://www.qqi.ie/Publications/Publications/Initial_Validation_policy_7_10_13.pdf

11. *Stručno obrazovanje i obuka u Estoniji* https://www.cedefop.europa.eu/files/4155_en.pdf

obrazovanje uglavnom pruža više od 600 privatnih centara za obuku koji čine veliki deo sektora obrazovanja odraslih, ali takođe i škole za stručno obrazovanje i obuku, institucije visokog stručnog obrazovanja i univerziteta. Početne i kontinuirane kvalifikacije stručnog obrazovanja i osposobljavanja zasnivaju se na profesionalnim standardima koji su deo sistema stručnih kvalifikacija.

Osmi nivo estonskog kvalifikacionog okvira (EstKK) uspostavljen je 2008. godine. Samo su kvalifikacije priznate od države uključene u EstKK. U EstKK su uključene dve vrste državno priznatih kvalifikacija:

- a) Kvalifikacije za formalno obrazovanje koje se daju nakon završetka obrazovnih programa na svim nivoima (opšte, stručno i visoko obrazovanje);
- b) Profesionalne kvalifikacije, gde se pojedincima izdaje uverenje o struci, koje dokazuje znanje, veštine i kompetencije neophodne za rad u određenoj profesiji ili profesionalnom radnom mestu.

Okvir uključuje sve kvalifikacije koje je država priznala, a koje moraju da ispunjavaju dva osnovna kriterijuma: da budu definisane u standardima kvalifikacija na osnovu ishoda učenja (kurikulumi ili profesionalni standardi) i da ih nominuju akreditovane institucije širom zemlje.

Ministarstvo obrazovanja odgovorno je za razvoj sistema kvalifikacija. Ovaj zadatak je poveren Kvalifikacionom autoritetu (Kutsekoda), privatnoj fondaciji koju vodi veće sastavljeno od predstavnika ključnih aktera. Kutsekoda organizuje i koordinira aktivnosti stručnih veća i održava registar profesionalnih kvalifikacija. Stručna veća biraju tela za ocenjivanje (javna i privatna) koja će organizovati procenu kompetencija i izdavati kvalifikacije. Organi za ocenjivanje biraju se na pet godina putem javnog konkursa koji organizuje kvalifikacioni organ. Pružaoci usluga u stručnom obrazovanju i osposobljavanju takođe mogu dobiti pravo na pružanje kvalifikacija ako nastavni plan i program institucije ispunjava stručni standard i ako je nacionalno priznat. Kvalifikacije su upisane u registar profesionalnih kvalifikacija¹².

Dozvola za pružanje prvog i kontinuiranog SOO-a u grupi kurikuluma¹³ daje se školi na tri godine. Ministar obrazovanja odlučuje da ovo pravo odobri na osnovu dokumenata koje je škola predala, rezultata spoljne evaluacije od strane komisije stručnjaka i dodatnih dokaza, ako je potrebno (Cedefop ReferNet Estonija, 2014). Da bi se ovo pravo proširilo, set nastavnih planova i programa mora biti akreditovana. Akreditacija uključuje eksternu evaluaciju školskog kurikuluma, na osnovu njihovih izveštaja o internoj evaluaciji i evalu-

12. Kutsekoda, <http://www.kutsekoda.ee/en/kutseregister>

13. Curriculum group is sector related groups within the VET schools

acije koju vrši spoljna komisija. Akreditaciju organizuje Agencija za kvalitet u visokom i stručnom obrazovanju (ACALP). Ministarstvo obrazovanja, kao vlasnik SOO škola, ocenjuje izveštaje u svetlu strateškog planiranja razvoja na nivou pružalaca usluga i sistema. Savet za ocenu kvaliteta, koga je imenovao ministar obrazovanja, radi pod pokroviteljstvom EKKK (Agencija za kvalitet za visoko i stručno obrazovanje) i sastoji se od 13 članova koji predstavljaju zainteresovane strane. Odobrava odluke o akreditaciji i daje predloge za proširenje prava za davanje smernica. Na osnovu predloga saveta, ministar obrazovanja može produžiti akreditaciju za tri ili šest godina ili odbiti da je produži. VET škole mogu dobiti besplatnu obuku i savetovanje u skladu sa rezultatima eksterne evaluacije.

2006. godine interno vrednovanje obrazovnih institucija postalo je obavezno. Pružaoci stručnog obrazovanja kontinuirano (zvanično najmanje svake tri godine) sprovode internu evaluaciju svake grupe kurikuluma i sastavljaju izveštaj. Od 2013. godine Agencija za kvalitet za visoko i stručno obrazovanje konsultovala se sa njima u vezi sa ovim procesom. Interna evaluacija povezana je sa razvojnim planovima koji se izrađuju nakon analize učinka. Zaključno, sertifikaciju i akreditaciju kao deo mehanizma za osiguranje kvaliteta javnih ustanova stručnog obrazovanja i obuke vrši Ministarstvo prosvete.

SLLOVENIJA¹⁴: Formalno stručno obrazovanje i osposobljavanje (VET) u Sloveniji započinje na višem srednjem nivou, a pružaju ga uglavnom javne škole. Ministarstvo obrazovanja, nauke i sporta isključivo je odgovorno za pripremu zakona, finansiranje i odobravanje programa, standarda i kvalifikacija. Dok se Ministarstvo obrazovanja bavi sistemom stručnog obrazovanja na sistemskom nivou, Institut Republike Slovenije za stručno obrazovanje i osposobljavanje (CPI) odgovoran je za stručno obrazovanje i osposobljavanje na praktičnom nivou; prati i usmerava razvoj stručnog obrazovanja, osigurava obuku nastavnika na radnom mestu i profesionalne standarde. CPI takođe deluje kao veza između ministarstava, škola i socijalnih partnera.

Po završetku obaveznog osnovnog obrazovanja, učenici stručnih škola se mogu se upisati u programe srednjeg obrazovanja (Slovenački kvalifikacioni okvir 4 i 5 / Evropski kvalifikacioni okvir 4). Odrasli mogu da se upišu u iste formalne programe stručnog obrazovanja kao i mladi ljudi. Organizacija i alati za procenu znanja prilagođeni su odraslom polazniku. Nacionalni sistem stručnih kvalifikacija (NKS) namenjen je odraslima starijim od 18 godina koji žele da verifikuju znanje stečeno van formalnog obrazovanja. Sistem je u funkciji od 2000. godine¹⁵.

14. *Stručno obrazovanje i osposobljavanje u Sloveniji 2016*, reference cedefop https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_SI.pdf

15. *Spotlight on VET Slovenia, 2017*, https://www.cedefop.europa.eu/files/8122_en.pdf

Slovenački kvalifikacioni okvir SKO(KBS) predstavlja jedinstveni sistem kvalifikacija u Republici Sloveniji za klasifikaciju kvalifikacija na nivoe povezane sa ishodima učenja. Sastoji se od 10 nivoa. Institut Republike Slovenije za stručno obrazovanje i osposobljavanje (CPI) odgovoran je za sistem osiguranja kvaliteta u oblasti stručnog obrazovanja i nacionalnih stručnih kvalifikacija (NOK); Kvalitet slovenačkog kvalifikacionog okvira (KBS) takođe zavisi od kvaliteta sistema obrazovanja i kvalifikacija. Međutim, kvalitet sistema obrazovanja i kvalifikacija u osnovi zavisi od uspostavljenih procedura, visokokvalitetne akreditacije i sistema osiguranja kvaliteta. U Sloveniji ova dva elementa - postupci akreditacije i sistemi osiguranja kvaliteta - zajedno pružaju integrisani nadzor nad kvalitetom obrazovnog sistema i kvalitetom njegovih ishoda.

U nacionalnom sistemu profesionalnih kvalifikacija, IPC (Institut Republike Slovenije za stručno obrazovanje i osposobljavanje) sprovodi procenu sistema NPK (nacionalnih profesionalnih kvalifikacija).

Samo one kvalifikacije koje prolaze kroz formalne postupke akreditacije automatski se uključuju u SOK(KBS) (Slovenački okvir kvalifikacija). Postupci akreditacije trenutno postoje za samo dve vrste kvalifikacija:

- one stečene u sistemu formalnog obrazovanja (obrazovne kvalifikacije); Premeštanje obrazovne kvalifikacije u nivo SOK(slovenački okvir kvalifikacija) utvrđuje se obrazovnim ili studijskim programom. Ministar, nadležan za obrazovanje, usvaja nivo SOK za obrazovanje zajedno sa obrazovnim programom, na predlog nadležnog Stručnog saveta Republike Slovenije;¹⁶
- van formalnog obrazovnog sistema, ovi postupci postoje samo za nacionalne stručne kvalifikacije¹⁷; Raspored stručnih kvalifikacija na nivo SOK određen je Nacionalnim Profesionalnim Katalogom(NPK), programom stručnog usavršavanja ili studijskim programom za dalje usavršavanje ¹⁷.

Obrazovna kvalifikacija znači ishod formalnog obrazovanja i označava nivo i polje formalne kvalifikacije koju je pojedinac stekao. Sertifikat ili diploma / stepen dodeljuje se kao dokaz o kvalifikaciji. Pod profesionalnom kvalifikacijom podrazumeva se kvalifikacija stečena u skladu sa nacionalnim postupkom stručnih kvalifikacija (u daljem tekstu: NSK-nacionalna stručna kvalifikacija), u okviru programa stručnog i tehničkog osposobljavanja i razvoja i studijskih programa za kontinuirano obrazovanje; Dopunska kvalifikacija znači kvalifikacija koja dopunjuje pojedinačnu kompetenciju na dostignutom nivou i u određenoj profesionalnoj oblasti, a vezana je za potrebe tržišta rada¹⁸.

16. Slovenian Qualifications Framework brochure, https://www.nok.si/sites/www.nok.si/files/documents/sokbrosura_strokovna_155x295_eng_potrditev2.pdf

17. Napomena: Nacionalne kvalifikacije su kvalifikacije koje se nude odraslima starijim od 18 godina;

18. <http://www.nok.si/>

Slovenija ima jasnu validaciju politike neformalnog učenja. U VET-u postoje dva glavna (zakonski regulisana) puta ka priznavanju neformalno i informalno stečenog znanja u svrhu: (a) daljeg učešća u formalnom obrazovanju i (b) priznavanja profesionalnih kompetencija na tržištu rada (NSK sistem). U procesu prepoznavanja neformalno stečenih znanja kroz procenu, veštine i kompetencije pojedinca se upoređuju sa veštinama i kompetencijama u standardima znanja. Ako je cilj prepoznavanje profesionalnih kompetencija na tržištu rada, tada se koristi formalizovani sistem nacionalnih stručnih kvalifikacija - u ovom slučaju znanje i iskustvo koje je stekao kandidat upoređuje se sa profesionalnim standardima definisanim na nacionalnom nivou. Na kraju, možemo zaključiti da je Ministarstvo obrazovanja uključilo SOK (Slovenački okvir kvalifikacija) u programe formalnog obrazovanja u VET-u. Samo neformalni programi / nacionalne stručne kvalifikacije moraju proći kroz validaciju i akreditaciju.

HOLANDIJA: Holandski kvalifikacioni okvir (NLKF) je okvir za klasifikaciju svih mogućih kvalifikacija u Holandiji, od osnovnog obrazovanja do doktorata i sada je u ranoj operativnoj fazi. NLKF (Holandski kvalifikacioni okvir -omogućava upoređivanje formalno regulisanih kvalifikacija sa neformalnim kvalifikacijama (koje često pružaju privatne institucije).

Okvir se sastoji od osam nivoa i jednog ulaznog nivoa. Svaki od 8 nivoa definisan je skupom deskriptora koji ukazuju na ishode učenja relevantne za kvalifikacije na tom nivou. Nivoi se zasnivaju na opisima onoga što neko zna i može da uradi nakon završetka procesa učenja, bez obzira na to gde i, na koji način, u kom vremenskom roku se to dogodilo. Ovi opisi nivoa znanja, veština, autonomije i odgovornosti nazivaju se ishodima učenja¹⁹.

Ministarstvo obrazovanja, preko prosvetne inspekcije i samih pružalaca stručnog obrazovanja, odgovorno je za osiguranje kvaliteta u srednjem stručnom obrazovanju (nivo 4 i 4 + HOK –holandski okvir kvalifikacija) / nivo 4 EOK -evropski okvir kvalifikacija). Zakon o VET-u nalaže pružaocima usluga VET-a da uspostave sistem osiguranja kvaliteta. Oni su relativno slobodni u dizajniranju i primeni svojih sistema, ali moraju da obezbede redovne procene kvaliteta koje uključuju postojeće aranžmane za stručno obrazovanje i obuku u Holandiji. Godišnji izveštaji institucija srednjeg stručnog obrazovanja su osnova za eksternu procenu kvaliteta od strane prosvetne inspekcije.

Konsenzus je da, iako je VET srednjeg obrazovanja dobrog kvaliteta, treba biti ambiciozniji. Dodatna (delimično zasnovana na učinku) finansiranja predviđena su za naredne godine radi povećanja kvaliteta; odgovorni ministar zaključio je ugovore o kvalitetu sa svim stručnim institucijama, što ih čini odgovornim i vrednovanim za njihov rad i.²⁰

19. <https://nlqf.nl/english>

20. Vocational Education and Training in Netherlands, https://www.cedefop.europa.eu/files/4142_en.pdf

Imajući u vidu gore opisane slučajeve, može se zaključiti da nisu sve zemlje uspostavile jedinstveni sistem NOK (nacionalni okvir kvalifikacija) u svojim zemljama. Zemlje su stvorile sistem tako što su ga usvojile u svom kontekstu, uzimajući u obzir postojeće institucije i nastojeći da dopune i ispune potrebne funkcije. U nastavku su navedeni zaključci iz svake države:

- U Irskoj, Kvalifikacija kvaliteta Irska, ne vrednuje programe ili institucije za akreditaciju u okviru formalnog javnog obrazovanja, jer VET ne pružaju više srednje škole.
- U Estoniji Kutsekoda (privatna fondacija) organizuje i koordinira aktivnosti stručnih veća i održava registar profesionalnih kvalifikacija, dok akreditaciju organizuje Agencija za kvalitet u visokom i stručnom obrazovanju (ACALP)²¹, koja odluku preporučuje ministru obrazovanja. Ministarstvo prosvete ima poslednju reč o akreditaciji SOO institucija.
- U Sloveniji, Nacionalni sistem stručnih kvalifikacija (NOK) bavi se odraslima starijim od 18 godina koji žele da verifikuju znanje stečeno van formalnog obrazovanja. Sistem postoji od 2000²². Programe formalnog stručnog obrazovanja uključuje u KSC Ministarstvo prosvete na predlog Saveta nadležnih stručnjaka Republike Slovenije. Procedurama ocenjivanja i akreditacije treba da budu predmet samo nacionalne stručne kvalifikacije stečene van formalnog obrazovnog sistema.
- U Holandiji je sistem osiguranja kvaliteta prilično liberalan. Ministarstvo obrazovanja putem Inspektorata za obrazovanje i pružalaca stručnog obrazovanja, a odgovorni su za obezbeđivanje kvaliteta srednjeg stručnog obrazovanja. U narednim godinama obezbeđuju se dodatna sredstva za povećanje kvaliteta. Kroz ovo finansiranje, institucije za stručno obrazovanje i obuku postaće odgovorne i vrednovaće svoj učinak.

Na kraju, možemo zaključiti da u svim gore navedenim zemljama pod mentorstvom formalni programi stručnog obrazovanja ne moraju da prolaze kroz validaciju, već samo neformalni programi treba da prolaze kroz validaciju. Dalje, nalazi uključuju snažno poverenje i odgovornost koje zemlje imaju u svoj formalni sistem stručnog obrazovanja i obuke.

Na osnovu nalaza istraživanja, bilo bi poželjno da Kosovo dalje istraži sisteme osiguranja kvaliteta za stručno obrazovanje iz primera Estonije i Holandije. Dva modela se međusobno razlikuju. Iako je prvi u centru više pod nadzorom Ministarstva prosvete, drugi pruža autonomiju stručnim školama i planira da ih stimuliše kako bi škole za stručno obrazovanje i osposobljavanje postale samoodgovorne u osiguranju kvaliteta. U zaključku, glavna poruka, koja se može izvući iz različitih slučajeva, pokazuje da nisu bitne procedure, već postignuti rezultat, a glavni rezultat je pružanje kvalifikacija koje odgovaraju potrebama tržišta rada.

21. *External assessment of VET IN Estonia*, <https://ekka.edu.ee/en/external-assessment-vet-estonia/>

22. *Pažnja u VET Slovenija, 2017*https://www.cedefop.europa.eu/files/8122_en.pdf

6. Nacionalne politike

S obzirom na trenutne strategije, određena pažnja posvećena je NOK. Nacionalne strategije povezane sa NOK (nacionalni okvir kvalifikacija) su:

Nacionalna razvojna strategija (NRS)²³ 2016-2021 odobrila je Vlada Kosova 2016. Dokument ima za cilj da se bavi glavnim preprekama održivom ekonomskom razvoju kroz koordinaciju razvojnih politika i institucionalnih procesa. Prvi stub ovog dokumenta je razvoj ljudskog kapitala. Intervencije planirane u okviru ovog stuba su: 1) povećanje kvaliteta nastave i učenja u školskom sistemu; 2) povezivanje obrazovnih programa sa zahtevima tržišta rada; 3) poboljšanje inspekcije i akreditacije u obrazovnom sektoru; 4) optimizacija troškova za obrazovanje unapređivanjem sistema prikupljanja podataka; 5) bavljenje neformalnim zaposlenjem i stvaranje adekvatnih uslova za rad zaposlenih. Prema NRS-u, veći akcenat treba staviti na razvijanje profesionalnih standarda kako bi se poboljšala korelacija između obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja i potreba tržišta rada, kao i na poboljšanje kvaliteta obrazovanja na svim nivoima kako bi se povećao broj akreditovanih VET institucija.

Strateški plan za obrazovanje na Kosovu (PSAK) 2017-2021²⁴ je odobrila Vlada Kosova 2016. Ovaj strateški plan je osnovni dokument za razvoj obrazovnog sektora na Kosovu u periodu 2017-2021.

Strategija predviđa niz mera za poboljšanje upravljanja i povećanje kvaliteta obrazovanja uopšte kroz uvođenje sistema osiguranja kvaliteta u preduniverzitetsko obrazovanje, nastavu i razvoj učenja (uključujući reformu kurikuluma i razvoj udžbenika). Glavni izazovi kojima se treba pozabaviti u ovoj oblasti stručnog obrazovanja i obuke su: 1) Neusklađenost programa SOO sa zahtevima tržišta rada; 2) poteškoće u obezbeđivanju nastavnih materijala za stručno obrazovanje; 3) Nedostatak bazičnog kurikuluma za stručno obrazovanje; 4) ozbiljni nedostaci u profesionalnoj praksi; 5) Nedostatak karijernog vođenja i savetovanja. Pod ciljem: Harmonizacija stručnog obrazovanja i obuke sa zahtevima tržišta rada u zemlji i inostranstvu i uspostavljanje otvorenog sistema za obrazovanje odraslih, jedan od očekivanih rezultata je: VET i programi obrazovanja za odrasle su u skladu sa zahtevima Okvira kurikuluma univerzitetskog obrazovanja i Nacionalnog okvira kvalifikacija;

23. *Strategija osiguranja kvaliteta za kosovsko preduniverzitetsko obrazovanje 2016-2021*, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/12/qa-strategy-final-english.pdf>

24. *Nacionalna razvojna strategija 2016-2021*, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/National_Development_Strategy_2016-2021_ENG.pdf

Strategija osiguranja kvaliteta za kosovsko preduniverzitetsko obrazovanje 2016-2021²⁵ - Vlada Republike Kosovo odobrila je „Strategiju za osiguranje kvaliteta 2016-2020“ u decembru 2015. Sve ove strategije će se primeniti u praksi za razvoj kvaliteta i podsektorsko obrazovanje na Kosovu. Preventivni mehanizmi koji će biti uključeni u kombinaciju školske samoprocene i eksterne evaluacije, poput planiranja i razvoja školskog razvoja i imenovanja koordinatora za osiguranje kvaliteta koji će odrediti kvalitet razvoja. Na osnovu strategije, svaka škola treba da imenuje koordinatora za kvalitet, a škola treba da obezbedi neophodne aranžmane za uspostavljanje takve prakse.

25. *Strategija osiguranja kvaliteta za kosovsko preduniverzitetsko obrazovanje 2016-2021*, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/12/qa-strategy-final-english.pdf>

7. Institucionalni okvir

Institucionalni okvir u vezi sa stručnim obrazovanjem i obukom sa fokusom na postupak validacije i akreditacije deli se među brojnim zainteresovanim stranama:

Nacionalni autoritet za kvalifikacije (NAK)²⁶: Nacionalni autoritet za kvalifikacije je nezavisno javno telo, koje je u skladu sa Zakonom o nacionalnim kvalifikacijama na Kosovu. NAK (nacionalni autoritet za kvalifikacije) je osnovalo Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) i deluje u dogovoru sa Kancelarijom premijera i drugim relevantnim ministarstvima. Odgovornost NAK-a je da nadgleda nacionalne kvalifikacije, zajedno sa Ministarstvom obrazovanja, nauke i tehnologije, Agencijom za akreditaciju i drugim profesionalnim organima, koja su u ovu svrhu odobrena vladinom odlukom, i posebno je odgovorna za profesionalne kvalifikacije. Misija NAK-a je nadgledanje i razvoj Nacionalnog okvira kvalifikacija u kontekstu celoživotnog učenja u partnerstvu sa studentom / kandidatom, poslodavcem i pružaocem stručnog obrazovanja i obuke na svim nivoima I u skladu sa zahtevima društva i privrede. Vizija NAK-a je stvaranje nacionalnog sistema kvalitetnih, pouzdanih i transparentnih kvalifikacija kako bi se povećale mogućnosti za nacionalnu i međunarodnu mobilnost.

Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije (MONT) je odgovorno za opštu obrazovnu politiku i zakonodavstvo, uključujući stručno obrazovanje, visoko obrazovanje u kontekstu celoživotnog učenja. MONT je odgovoran za osiguranje kvaliteta u opštem obrazovanju, kako je predviđeno zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju. U odnosu na NOK, MONT nadgleda pružanje visokog obrazovanja i razvija kvalifikacije na školskim nivoima, kao što su opšteobrazovne kvalifikacije i VET kurikulum.

Agencia za stručno obrazovanje I obrazovanje odraslih (AS000) po zakonu o S00²⁷ je odgovorna za administraciju i rukovođenje institucijama za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih u postavljanju strateških i kurikularnih prioriteta. Uloga i funkcija AS000-definisani su Zakonom o S00 br. 04 / L / 138 i administrativno uputstvo 14/2014, kao i AU 05/2012 o centrima kompetencija. Pored toga, ima ulogu u obuci nastavnika, kao i u koordinativnom razvoju profesionalnih standarda. AS000 trenutno upravlja sa šest takvih VET institucija (škola- centri za kompetencije). Njegov odnos sa NAK-om i drugim akterima treba razjasniti u procesu razvoja agencije (AS000).

Ministrstvo Rada I Socijalnog Zaštite (MRSZ) upravlja sa osam centara za profesionalno

26. Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije, <https://akkks.rks-gov.net/en/nqa/about-us>

27. Zakon Br. 04 / L-183 o Stručnom obrazovanju I osposobljavanju, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/ligji-per-afesimin-profesional-2013-eng.pdf>

osposobljavanje preko Agencije za zapošljavanje Republike Kosovo (AZRK). Između ostalog, očekuje se da će MRSZ sprovesti analizu potreba tržišta rada i podržati MONT u planiranju da zadovolji potrebe za stručnim obrazovanjem i obukom. Pored toga, MRSZ je u saradnji sa Kosovskom agencijom za statistiku odgovorno za klasifikaciju profesija.

Kosovska agencija za akreditaciju (KAA) nadgleda pružanje visokog obrazovanja i akredituje visokoškolske ustanove kao pružaocce usluga. Kako univerziteti budu razvijali svoje kvalifikacije, uloga KAA je da osigura kvalitet. Pored svoje glavne uloge, odgovoran je za akreditaciju VET viših škola.

Savet za Stručno Obrazovanje I Obrazovanje Odraslih (SS000) je savetodavno telo MONT -a. Zakon o SOO 2016²⁸ osigurava stavaranje Savet za Stručno Obrazovanje I Obrazovanje Odraslih (SS000) . Savet je osnovan godinu dana kasnije i povremeno je funkcionisao do 2012. Obnovljen je 2014. godine, na osnovu novog zakona o SOO²⁸ odobren 2013. Između ostalog, SOO savetuje MONT o opštem smeru politika stručnog obrazovanja i obuke i obrazovanja odraslih na Kosovu, a njegova zakonska odgovornost je da predloži i usvoji profesionalne standarde²⁹. Iako Savet nije operativan od 2014. godine, uglavnom zato što njegovi članovi nisu dobili nadoknadu za svoje usluge, Ministarstvo prosvete i nauke nedavno je preduzelo korake da reaktivira SS000 (Savet za stručno obrazovanje I obrazovanje odraslih) slanjem poziva relevantnim institucijama da imenuju svoje predstavnike. Prvi sastanak je već održan.

Inspektorat Obrazovanja je centralno izvršno telo za pravni nadzor i kontrolu, kao i za osiguranje kvaliteta. Inspektorat: (i) procenjuje kvalitet obrazovne ustanove / usluge; (ii) proverava usklađenost aktivnosti obrazovnih institucija sa važećim zakonima i podzakonskim aktima; (iii) savetuje direktore i zaposlene u obrazovnim institucijama; (iv) obaveštava ministra, ODO i obrazovne institucije o nalazima inspekcije i objavljuje ih svake godine.

Prema institucionalnom okviru, NAK i Obrazovni inspektorat odgovorni su za osiguranje kvaliteta u stručnim školama. Iako je prosvetna inspekcija odgovorna za kontrolu kvaliteta (evaluacija rada nastavnika, direktora i KAA³⁰ preko prosvetne inspekcije. Iako je ovo regulisano Zakonom br. 03 / L-060 o nacionalnim kvalifikacijama i Zakonu br. 06 / L-046 o Inspektoratu za obrazovanje u Republici Kosovo , oba zakona zahtevaju dalja pojašnjenja u pogledu podela dužnosti.

28. Zakon Br. 02 / L-42 o Stručnom obrazovanju I osposobljavanju , <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8676>

29. MONT Administrativno uputstvo za verifikaciju standarda rada 28/2014, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/ua-nr-28-2014-1.pdf>

30. MEST Aministrative Instruction on Quality Assurance in VETIs No. 32/2014, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10263>

8. Zakonski okvir

Što se tiče pravnog okvira, osim Zakona o NOK, tri dodatna zakona direktno utiču na postupke validacije i akreditacije institucija za stručno obrazovanje:

- Zakon br. 03 / L-060 o nacionalnim kvalifikacijama³¹, uspostavlja nacionalni sistem kvalifikacija zasnovan na Nacionalnom okviru kvalifikacija (NOK) koji reguliše Nacionalno telo za kvalifikacije (NKA); Ovaj zakon posebno definiše postupke za validaciju / odobravanje kvalifikacija i akreditaciju institucija;
- Zakon br. 04 / L-138-2013 o stručnom obrazovanju i osposobljavanju²¹ postavlja kvalifikacione standarde u odnosu na početni nivo i neke druge definicije (student, diploma itd.
- Zakon br. 04 / L-143 o obrazovanju i obuci odraslih³² - utvrđuje sertifikaciju kao i neformalnu i neformalnu obuku; uređuje upravljanje i finansiranje obrazovanja i obuke odraslih na Kosovu;
- Zakon br. 06 / L-046 o Inspektoratu za obrazovanje u Republici Kosovo³³ utvrđuje nadležnost, odgovornosti i organizaciju prosvetnog inspektorata u Republici Kosovo;

Više administrativnih uputstava dopunjuje ove zakone. Najvažnije što treba navesti zbog njihove povezanosti sa primenom NOK su:

- Administrativno uputstvo Br. 28/2014³⁴ o kriterijumima i postupcima za verifikaciju profesionalnih standarda;
- Administrativno uputstvo Bo 35/2014³⁵ o kriterijumima i procedurama za validaciju i odobravanje kvalifikacija i akreditaciju institucija koje pružaju kvalifikacije na Kosovu;
- Administrativno uputstvo 31/2014³⁶ o priznavanju predhodnog učenja;
- -

31. Zakon br. 03 / L-060 o nacionalnim kvalifikacijama, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/11-ligji-kualifikimeve-2008-03-l-060-en.pdf>

32. Zakon br. 04 / L-143 o obrazovanju odraslih, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/ligji-per-arsimin-dhe-aftesimin-per-te-rritur-ne-republiken-e-kosoves-2013-eng.pdf>

33. Zakon br. 06 / L-046 o Inspektoratu za obrazovanje u Republici Kosovo <https://gzk.rks-gov.net/ActDocument-Detail.aspx?ActID=17744>

34. Administrativno uputstvo 28/2014 o postupcima za verifikaciju standarda rada <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/ua-nr-28-2014-1.pdf>

35. Administrativno uputstvo 35/2014 o validnosti i kriterijumima za akreditaciju, https://akkks.rks-gov.net/uploads/ua_352014_per_kriteret_dhe_procedurat_per_validimin_dhe_aprovimin_e_kualifikimeve_kombetare_dhe_akreditimin_e_institucioneve_qe_ofrojne_kualifikime_ne_kosove.pdf

36. Administrativno uputstvo 31/2014 o priznavanju predhodnog učenja, https://akkks.rks-gov.net/uploads/ua_31-2014_per_njohjen_e_mesimit_paraprak.pdf

Administrativno uputstvo Bo 32/2014³⁷ o kriterijumima i procedurama za osiguranje kvaliteta u unutrašnjim procesima VET institucija;

Zakon³⁸ (prema članovima 14 i 15) jasno definiše akreditaciju evaluacionih tela / institucija, što nije slučaj u pogledu validacije kvalifikacionog postupka. Tri glavna Zakons^{31 39 40} ne opisuju postupak sertifikacije. Postupak je opisan kroz Nacionalni okvir kvalifikacija i dokument o administraciji²⁹, čiji je pravni osnov Zakon br. 03 / L-060 o nacionalnim kvalifikacijama e⁴¹.

U zakonu o KAA, pojam odobrenja kvalifikacija je razrađen, dok kao u ZAKONU br. 04 / L-138 o stručnom obrazovanju i osposobljavanju i ZAKON BR. 04 / L-143 o obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici Kosovo. Jedina formulacija koja se odnosi na validaciju može se naći u ZAKONU BR. 04 / L-143 o obrazovanju i osposobljavanju odraslih³⁴ koji obavezuje programe stručnog obrazovanja i osposobljavanja odraslih da prođu proces validacije i akreditacije.

Nadalje, Zakon br. 03 / L-060 o nacionalnim kvalifikacijama³⁵ delegira NAK -u zadatak utvrđivanja kriterijuma za upis kvalifikacija i modula stručnog obrazovanja i osposobljavanja u NOK -u. Na osnovu ovog zahteva, AZ (agencija zapošljavanja) je izdala Administrativno uputstvo²⁹ o kriterijumima i procedurama za validaciju i odobravanje kvalifikacija i akreditaciju institucija koje pružaju kvalifikacije na Kosovu;

Nadalje, treba raspraviti i pojasniti uporediti administrativna uputstva⁴² sa onim iz 2016⁴³ u vezi sa kordinatorom Obezbeđivanja kvaliteta, koji stvara konfuziju unutar škola SOO. Neke stručne škole slede ono administrativno uputstvo iz 2016. godine, ali smatraju da se ne mogu tretirati isto kao druge škole, jer su stručne škole složenije i kordinatorima za osiguranje kvaliteta potrebno je više vremena i obuke za implementaciju. Po administrativnom uputstvu⁴⁴, Koordinator Osiguranja Kvaliteta(OS) u preduniverzitetskom obrazovanju

37. Administrativno uputstvo o osiguranju kvaliteta u institucijama pred-univerzitetskog obrazovanja Br. 32/2014, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10263>

38. Zakon Br. 03/L-060 o Nacionalnim Kvalifikacijama, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/11-ligji-kualifikimeve-2008-03-l-060-en.pdf>

39. Zakon Br. 04 / L-183 o Profesionalnom Obrazovanju I Osposobljavanju, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/ligji-per-aftesimin-profesional-2013-eng.pdf>

40. Zakon Br. 04 / L-143 o obrazovanju odraslih, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/ligji-per-ar-simin-dhe-aftesimin-per-te-rritur-ne-republiken-e-kosoves-2013-eng.pdf>

41. Zakon Br. 03 / L-060 o Nacionalnim Kvalifikacijama, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/11-ligji-kualifikimeve-2008-03-l-060-en.pdf>

42. MONT Administrativno uputstvo o osiguranju kvaliteta u IAAP br. 32/2014, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10263>

43. Administrativno uputstvo 24/2016 o osiguranju kvaliteta u pred-univerzitetskom obrazovanju <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/12/rotatedpdf180.pdf>

44. Administrativno uputstvo o osiguranju kvaliteta u institucijama pred-univerzitetskog obrazovanja Br.

njihovo angažovanje se određuje na osnovu broja učenika u školi za proces osiguranje kvaliteta.. Međutim, u ovoj uredbi se navodi da UO u CPO(centri za profesionalno osposobljavanje) treba regulisati posebnim administrativnim uputstvom. Ako pogledamo administrativno uputstvo⁴⁵ ne pominje se vreme za koordinatora OK (osiguranje kvaliteta). Na osnovu nalaza iz intervjua, ovo nejasnoća je stvorila probleme u stručnim školama, jer ne znaju koje administrativno uputstvo treba slediti⁴⁶, dok su u CPO (centri za profesionalno osposobljavanje), koordinatori angažovani samo četiri sata sedmično za zadatke vezane za osiguranje kvaliteta.

Nedostatak jasnoće u pravnom okviru treba da se reši tokom već planiranog pregleda pravnog okvira od strane MONT. Pre preispitivanja zakona, MONT bi trebalo detaljno da razgovara sa svim uključenim stranama u vezi sa potvrđivanjem kvalifikacionog postupka, ulogama institucija i drugim mehanizmima u vezi sa potvrđivanjem kvalifikacija. Tačke koje proizilaze iz nalaza i predstavljaju pitanja o kojima treba dalje raspravljati su:

- Da li bi javne stručne škole trebale biti predmet postupka akreditacije?
- Da li treba da se validirana / odobrena kvalifikacija koja je prošla postupak validacije računa kao odobrena kvalifikacija za sve javne stručne škole tamo gde se nude? Isto pitanje odnosi se i na potvrđivanje kvalifikacija u centrima za profesionalno osposobljavanje?
- Da li bi trebalo preispitati naknade/tarife za prijavu?
- Da li javne ustanove za stručno obrazovanje i obuku treba da budu predmet postupka akreditacije?

32/2014, <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10263>

45. MONT Administrativno uputstvo o osiguranju kvaliteta u IAAP Br. 32/2014, <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10263>

46. Zaključak izveden na osnovu intervjua obavljenih sa stručnim školama

9. Postupak validacije i akreditacije, nalazi i preporuke

Kvalifikacije za stručno obrazovanje i obuku uključene su u Nacionalni okvir kvalifikacija NOK, kroz mehanizam za validaciju koji je razvio i njime upravlja Nacionalni autoritet za kvalifikacije. Mehanizam se sastoji od postupaka za validaciju i odobravanje kvalifikacija, njihovog uključivanja na okvirne nivoe i kriterijume i procesa za akreditaciju pružalaca usluga za pružanje ovih kvalifikacija.

Prema Administrativnom Uputstvu ⁴⁷, Svaka institucija koja je spremna da ponudi kvalifikaciju ili modul mora da se prijavi za validaciju odgovarajuće kvalifikacije ili modula. Proces validacije može se obaviti istovremeno sa akreditacijom institucija ili odvojeno. Proces se sastoji od četiri faze. U prvoj fazi, institucija koja zahteva potvrđivanje kvalifikacije podleže procesu prijavljivanja. U prijavi, Institucija za stručno obrazovanje i obuku mora da opiše opravdanost kvalifikacije. U drugoj fazi, komisija stručnjaka koju je imenovala KAA(kosovska agencija za akreditaciju) uz podršku zvaničnika KAA ocenjuje prijavu, piše izveštaj i daje nacrt izveštaja podnosiocu zahteva u slučaju da treba da pruže dodatna objašnjenja za izveštaj. Tokom treće faze, stručnjaci podnose izveštaj i preporuke Upravnom odboru za konačnu odluku i u završnoj fazi, odobrene kvalifikacije su uključene u NOK i objavljene u javnosti. Odluke na koji nivo treba da se pozicionira kvalifikacija donose se na osnovu njihovog podudaranja sa deskriptorima nivoa. Procedura utvrđena za potvrđivanje kvalifikacije ne bi trebalo da prelazi period od šest meseci počev od datuma prijave. Tokom procesa prijave, kvalifikacije predložene za validaciju treba da pruže sledeće informacije:

- a) Obrazloženje / opravdanje,
- b) Vrednost i trajanje kredita
- c) Uslovi za ulazak i pristup
- d) Predloženi nivo kvalifikacije / modul u NOK
- e) Sadržaj, rezultati i standardi
- f) Procena, znanja, veštine i kompetencija
- g) Ugovori o osiguranju kvaliteta
- h) Progres

Kriterijumi za ocenjivanje kvalifikacija grupisani su na osnovu specifičnosti kvalifikacija, ali

47. *Administrativno uputstvo 35/2014 o validnosti i kriterijumima za akreditaciju*, https://akkks.rks-gov.net/uploads/ua_352014_per_kriteret_dhe_procedurat_per_validimin_dhe_aprovimin_e_kualifikimeve_kombetare_dhe_akreditimin_e_institucioneve_qe_ofrojne_kualifikime_ne_kosove.pdf

u pogledu specifičnih dodatnih kriterijuma postoji skup opštih kriterijuma koje institucija mora da ispuni za sve vrste kvalifikacija.

Što se tiče akreditacije, na osnovu Administrativnog uputstva⁴¹, svaka institucija koja želi da pruži kvalifikacije prema NOK-u, mora se prijaviti za akreditaciju u KAA (kosovska agencija za akreditaciju).

Sve institucije za stručno obrazovanje i osposobljavanje koje nude bilo koje kvalifikacije od nivoa 1-5 NOK-a imaju pravo da se prijave. Dalje, akreditacija će se izvršiti za određenu kvalifikaciju i dodeljivaće se na određeni vremenski period, nakon čega institucija može zatražiti ponovnu akreditaciju.

Postupak akreditacije sastoji se od tri faze:

U prvoj fazi, institucija dobija informacije i uputstva od Nacionalnog autoriteta za kvalifikacije, KAA i na osnovu njega podnosi prijavu, izveštaj o samo-ocenjivanju i druge dokumente koje zahteva Nacionalni autoritet za kvalifikacije.

Tokom **druge faze** Nacionalna autoritet za kvalifikacije bira tim stručnjaka, čiji je zadatak da pregleda dokumentaciju, poseti instituciju i sastavi izveštaj.

U **trećoj fazi** izveštaj koji su sastavili stručnjaci deli se sa podnosiocem zahteva tako da on / ona dovršava izveštaj sa dodatnim objašnjenjima ako ih ima. Izveštaj se šalje Nacionalnom autoritetu za kvalifikacije i na osnovu izveštaja, KAA i Upravni odbor donosi odluku većinom glasova.

Tokom **četvrte faze**, Nacionalni autoritet za kvalifikacije objavljuje konačnu odluku i izdaje potrebnu dokumentaciju instituciji.

Čitav postupak od faze prijave do konačne odluke ne bi trebalo da prelazi 6 meseci.

Prema Nacionalnoj upravi za kvalifikacije, postoji niz kriterijuma koje institucije moraju da ispune da bi bile akreditovane. Neki od njih su:

- a) odgovarajuća struktura institucija koja osigurava finansijsku stabilnost,
- b) efikasan pristup evaluaciji,
- c) dokumentacija i baza podataka za proveru postignuća učenika / kandidata,
- d) odgovarajuće politike i procedure za razvoj osoblja,
- e) odgovarajuće politike za ocenjivanje kandidata sa posebnim potrebama,
- f) sistemi za priznavanje i prenos kredita uzetih od kandidata,
- g) sposobnost ispunjavanja zahteva za određene kvalifikacije,

h) kvalifikacija osoblja u odnosu na kvalifikaciju, itd...

U slučaju javnih pružalaca, kriterijume u vezi sa finansijskom stabilnošću Institucija SOO mora dokazati koja je institucija odgovorna za njegovo finansijsko upravljanje, npr. za VET školu, relevantni ODO mora pružiti dokaze o finansijskoj stabilnosti VET škole. U slučaju kada institucija koja aplicira nudi iste kvalifikacije u mnogim zemljama, institucija ima mogućnost da plati smanjenu naknadu za akreditaciju za svaku drugu zemlju. Institucija koja je aplicirala ima pravo žalbe na odluku Upravnog Odbora (UO) NAK(nacionalni autoritet za kvalifikaciju. Žalba se može podneti najkasnije u roku od 15 dana od donošenja odluke UO NAK.

Iako prema Administrativnom uputstvu ⁴⁸, oba procesa mogu se primenjivati odvojeno ili paralelno, stvarna praksa sprovođenja na terenu pokazuje da institucije žele da su obuhvaćene sa oba postupka istovremeno. Slede opšte preporuke⁴⁹ oba procesa mogu se primenjivati odvojeno ili paralelno, stvarna praksa sprovođenja na terenu pokazuje da institucije žele da su obuhvaćene sa oba postupka istovremeno. Slede opšte preporuke⁵⁰ **proizišle iz intervjua.**

Opšte preporuke:

- Trebalo bi razgovarati i razjasniti procedure u vezi sa potvrđivanjem kvalifikacija. Ko treba da odobri / potvrdi zvanične kvalifikacije, MONT ili NAK? Ako kvalifikacije treba da potvrdi NAK, MONT ne bi trebalo da izda administrativno uputstvo⁵¹ za odobravanje i primenu novog kurikuluma⁵²
- MONT ne može da priušti finansije za validaciju. Stručne škole treba da se tretiraju drugačije u pogledu plaćanja. Ako je kvalifikacija javne stručne škole validna, ta kvalifikacija se treba smatrati važećom za sve javne stručne škole koje nude odgovarajuću kvalifikaciju. Tokom ove mere, naknada za ovjeru biće smanjena.
- KAA ne bi trebalo da ima **iste administrativne** zahteve za akreditaciju javnih i privatnih ISOO. Trebalo bi da prilagodi administrativne zahteve za javne ISOO u poređenju sa privatnim, ali na kraju, sve kvalifikacije treba da budu ekvivalentne

48. Administrativno uputstvo 35/2014 o validnosti i kriterijumima za akreditaciju, https://akkks.rks-gov.net/uploads/ua_35-2014_per_kriteret_dhe_procedurat_per_validimin_dhe_aprovimin_e_kualifikimeve_kombetare_dhe_akreditimin_e_institucioneve_qe_ofrojne_kualifikime_ne_kosove.pdf

49. Preporuke iz intervjua sa zainteresovanim stranama;

50. Preporuke iz intervjua sa IO IAAP;

51. Administrativno uputstvo za sprovođenje nastavnog programa stručnog obrazovanja, UDHEZIMET ADMINISTRATIVE 2009 | MASH (rks-gov.net)

52. intervju sa privremenim direktorom Odeljenja za SOO

NOK, npr. vlasnički list, fiskalni broj, finansijski plan itd.⁵³

- Iako je postupak osiguranja kvaliteta (OS) regulisan postupkom uspostavljanja radnih grupa u okviru svake ISSO, pokazalo se da se to ne primenjuje u praksi. Članovi osoblja ISOO ne podržavaju određeni broj koordinatora osiguranje kvaliteta. MONT bi trebalo pažljivo nadgledati i uputiti ISSO tokom sprovođenja procedure razvijene za OK (osiguranje kvaliteta). Članovi osoblja ISOO trebali bi podržati koordinatora za OK (osiguranje kvaliteta) u pripremi dokumentacije za postupak validacije i akreditacije, jer je to vrlo zahtevan proces;
- ASOOO (agencija za stručno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih) treba da koordinira i podeli iskustva sa validacijom i akreditacijom sa svim stručnim školama: Razmena naučenih lekcija pomoći će stručnim školama da se bolje pripreme za postupak validacije i akreditacije. Bilo bi korisno da škole koje se prvi put prijavljuju budu izložene akreditovanim školskim modelima.
- NAK bi trebao redovno slati povratne informacije školi o izveštaju o samoproceni. U skladu sa zakonskim okvirom, škole bi trebale da pripremaju i podele izveštaj o samoocenjivanju sa NAK-om svake godine kako bi dobile povratne informacije i preduzele korektivne mere na osnovu povratnih informacija od strane NAK-a. Izveštaj o samoproceni je sredstvo koje bi trebalo da pomogne ISOO da se odrazi na sopstvene kapacitete i pomogne im da poboljšaju svoju situaciju.

Odbor direktora KAA (kosovska agencija za akreditaciju) po mogućnosti se imenuje na osnovu minimalnih kriterijuma profesionalnog znanja postavljenih od KAA. Kriterijumi koje je postavila KAA (kosovska agencija za akreditaciju) umanjuje rizik da članovi Odbora direktora nemaju dovoljno znanja o NOK-u i sistemu stručnog obrazovanja i obuke. Štaviše, budući da nemaju svi članovi upravnih odbora znanje o stručnom obrazovanju i tumačenju tehničkih aspekata u izveštaju, savetuje se da Upravni odbor sa sobom ima grupu stručnjaka za stručno obrazovanje i obuku, koji mogu da ih sa snabdevaju objašnjenjima ako je potrebno. Stručnjaci za stručno obrazovanje i obuku podržaće Upravni odbor KAA da proverí da li su izveštaji tehnički značajni dok donose odluke.

Niže navedene su posebne preporuke za svaku fazu sprovođenja postupka validacije i akreditacije. Nalazi su izvedeni iz intervjua:

Faza I - VET institucija podnosi prijavu. Institucije stručnog obrazovanja i obuke (ISOO) pronalaze aplikaciju lako je NAK (nacionalni autoritet za kvalifikacije) pripremio obrazac

53. Preporuka je izvedena iz intervjua

sa potrebnom dokumentacijom koja se podnosi uz prijavu.

Centar za profesionalno osposobljavanje uglavnom smatra da su zahtevi jasni tokom faze prijavljivanja. Neke od preporuka koje će ukloniti izazove tokom ove faze su:

- NAK (nacionalni autoritet za kvalifikacije) bi trebalo da proveri da li je sporazum o upotrebi međunarodnog standarda informacione tehnologije potreban kao dokaz, jer kvalifikacija informacione tehnologije koju pružaju CPO pripada nivou 2 NOK-a.
- •
Spoljni stručnjaci moraju prihvatiti opštu regulativu CPO koja pokriva zahteve. Stručnjaci ne bi trebalo da zahtevaju posebne propise i smernice, kao što su: zdravlje i bezbednost, upis učenika, izdavanje uverenja itd.
- Zahtev za podnošenje finansijskog plana treba promeniti, jer je u slučaju CPO AZ-RK(Agencija zapošljavanja Republike Kosovo) pri -MRSZ odgovoran za nabavku, dok CPO može izvršiti samo predračun.
- Stručnjaci za vrednovanja moraju prihvatiti kvalifikaciju instruktora u odnosu na kvalifikaciju. Trebali bi uzeti u obzir da instruktori koji su angažovani za treći nivo ne bi trebalo da budu inženjeri.
- NAK treba da digitalizuje postupak prijave. Proces prijave zahteva predaju velikog broja dokumentacije i digitalizacijom će procesi biti pojednostavljeni.

Profesionalne škole Bilo je mnogo žalbi na zahteve tokom faze prijavljivanja, ali su s druge strane date mnoge preporuke, koje mogu doprineti poboljšanju procesa. Pitanja koja treba rešavati su:

- NAK treba da postavi na veb stranicu popunjene prijavne formulare za potvrđivanje kvalifikacija i akreditaciju institucije; Modeli aplikacija moraju da sadrže konkretne primere kako bi podnosioci zahteva mogli da popune prijavu; NAK takođe može razmotriti uvođenje animacije koja bi podržala podnosiocima zahteva;
- NAK treba da postavi na veb stranicu popunjene prijavne formulare za potvrdu kvalifikacija i akreditaciju institucija; Model aplikacije mora biti konkretizovan kako se aplikacija može primeniti na aplikaciju; NAK takođe može prikazivati animirane animacije koje podržava aplikanta.
- Kroz ovo, ISOO će tačno znati koju vrstu dokumentacije će trebati da obezbede;
- NAK bi u obrascu za prijavu trebalo jasno da navede validaciju vrste kurikuluma

koju bi institucije za stručno obrazovanje i osposobljavanje trebalo da predstavljaju tokom procesa prijavljivanja. Poželjnije je da NAK može na svoj veb sajt preneti uzorak nastavnog plana i programa za podnosiocima zahteva. Ova mera će pomoći da se stručne škole ne pomešaju sa dvojnimi zahtevima, od nekih strukovnih škola koje zahtevaju integrisani modularni kurikulum, kao i od ostatka teorijskog i praktičnog modula;

- MONT treba da razvije nastavni plan i program zasnovan na profesionalnim standardima i da ga distribuira svim stručnim školama. Stručne škole nisu mogle da potvrde kvalifikacije zbog nedostatka nastavnih programa koje je pregledalo Ministarstvo prosvete i nauke. Ministarstvo prosvete i nauke trebalo bi da pruži informacije o nastavnim planovima i programima za sve zainteresovane stručne škole koje su spremne da se prijave za validaciju kvalifikacija i akreditaciju institucije;
- Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije trebalo bi da pripremi i distribuira školama gotov paket potrebnih propisa. Dostupnost ove dokumentacije olakšaće postupak prijavljivanja škola. Određene potrebne propise, kao što su: pravila ponašanja, kodeks ponašanja, propisi za registraciju učenika, propisi za izveštavanje o incidentima, prenos kvalifikacionih bodova, poverljivost, bezbednost itd.) treba da pripremi Ministarstvo obrazovanja koje će biti od koristi tokom procesa prijavljivanja svim stručnim školama;
- Ministarstvo obrazovanja trebalo bi da reguliše dokumentaciju koja se izdaje nakon diplomiranja putem administrativnog uputstva za završno vrednovanje. Trenutno diploma pokazuje prosečnu ocenu, dok se konačna ocena ispita evidentira kao u školskom registru.
- ASOOOO (Agencija za stručno obrazovanje i osposobljavanje odraslih) treba da razvije paket modela koji će koristiti sve stručne škole, kao što je obrazac za: finansijski plan, portfelj, obrasce za procenu i teorijske testove itd. Stručne škole mogu prilagoditi model finansijskog plana koji je razvio ASOOOO.
- Nastavnici moraju biti obučeni za izradu nastavnih materijala kako bi popunili prazninu u udžbenicima koji nedostaju za stručne škole. Kroz ovu meru, škole će moći da ispunjavaju kriterijume propisane NAK sve dok udžbenici ne postanu dostupni.

Faza II – KAA (kosovska agencija za akreditaciju) angažuje spoljne stručnjake; stručnjaci procenjuju dokumentaciju, posećuju institucije i pripremaju nacrt izveštaja o oceni;

- Kriterijume za angažovanje spoljnih stručnjaka treba pregledati u skladu sa relevantnim zakonodavstvom o javnim institucijama i preduzetim merama za sprečavanje dvosmislenosti i pogrešnog tumačenja; Glavni kriterijumi za to bi trebali biti:
 - Stručnjaci treba da dolaze iz preduzeća i sličnih institucija za stručno obrazovanje i obuku.
 - Potrebno je imati iskustvo u stručnom obrazovanju i osposobljavanju i profil sličan stručnom obrazovanju, najmanje 5 godina.
- NAK mora unapred obavestiti odabrane spoljne stručnjake o specifičnostima svake institucije za stručno obrazovanje i obuku koja se procenjuje, kao i o nivou kvalifikacija (Javna / privatna stručna škola, Javni / privatni centar za stručno obrazovanje). Ova mera će smanjiti nesporazume tokom evaluacionih poseta institucijama za stručno obrazovanje i obuku i pripremiće stručnjake da ne zahtevaju napredniju opremu nego što je potrebno za određenu kvalifikaciju. Spoljni evaluatori treba da izbegavaju nametanje prakse od strane univerziteta i / ili privatnih institucija⁵⁴.
- NAK bi trebalo da obavesti prioritete stručnjaka o njihovoj ulozi. Trebali bi da imaju pomoćnu, a ne kontrolnu ulogu. Štaviše, NAK / stručnjaci moraju da obezbede više mentorstva za stručne škole⁵⁵.
- NAK bi trebalo da pripremi standardizovanu listu za proveru stručnjaka, tokom koje će stručnjaci znati šta treba da provere u institucijama za stručno obrazovanje i obuku. Kontrolna lista će takođe pomoći stručnjacima da pripreme izveštaj. Putem kontrolne liste, NAK će imati priliku da lakše nadgleda angažovanje stručnjaka tokom posete institucijama za stručno obrazovanje i obuku, ali i da procenjuje institucije za stručno obrazovanje i osposobljavanje na osnovu istih kriterijuma. Do sada je iskustvo pokazalo da su stručnjaci tokom evaluacije primenjivali različite pristupe / kriterijume.

FAZA III – NAK bi trebalo da razmotri mogućnosti za podršku članovima odbora angažovanjem nezavisnih stručnjaka koji će im pomoći u tumačenju izveštaja. Tokom ove mere, članovi odbora direktora podržaće svoju odluku stručnim mišljenjem. Ova struktura će smanjiti broj žalbi VETI-ja, koji neprestano ističu da donosioci odluka ne mogu da razumeju specifičnosti svakog VETI-ja koji se prijavljuje za akreditaciju

- Osoblje NAK treba da proveri da li su spoljni stručnjaci u izveštaj uključili dodatne informacije / objašnjenja koja je pružila institucija za stručno obrazovanje i obuku.

54. *The finding derives from the interview*

55. *Ibid*

Pored toga, osoblje NAK-a trebalo bi da zatraži od institucija za stručno obrazovanje i osposobljavanje da im šalju e-poruke kada stručnjacima pošalju izveštaje sa dodatnim informacijama. Dalje, ako stručnjaci odluče da ne uzimaju u obzir objašnjenja predviđena za ISOO, oni bi svoju odluku i objašnjenje trebali zabeležiti u izveštaju. Ovaj proces se može pratiti kroz izradu kontrolnih listova koje su popunile obe strane, kroz popis aktivnosti na kontrolnoj listi. Kroz ovu meru nesporazumi će se smanjiti.

FAZA IV – KAA (kosovska agencija za akreditaciju) procenjuje izveštaj i objavljuje konačnu odluku;

- KAA mora poštovati vreme i rokove u saopštavanju odluka koje je doneo Odbor direktora za ISOO akreditaciju ili ocenu kvalifikacija. Štaviše, ako je odluka negativna, mora biti potkrepljena argumentima. KAA ne bi trebalo da dozvoli objavljivanje negativnih odluka bez pružanja povratnih informacija i argumenata. Argumenti će služiti ISSO za dalje poboljšanje procesa.
- NAK bi trebao razviti sistem koji će im pružiti podršku u praćenju postupaka validacije i akreditacije od početka do kraja. Ovaj sistem će im pomoći da prate početak procesa, završetak i izbegavanje kašnjenja. Kroz ovaj sistem, KAA će poštovati rokove za ceo proces i neće premašiti već regulisano trajanje procesa od 6 meseci;
- NAK bi trebalo da razmotri mogućnosti za podršku članovima odbora angažovanjem nezavisnih stručnjaka koji će im pomoći u tumačenju izveštaja. Tokom ove mere, članovi odbora direktora podržaće svoju odluku stručnim mišljenjem. Ova struktura će smanjiti broj žalbi institucija stručnog obrazovanja i obuke, koje neprestano ističu da donosioci odluka ne mogu da razumeju specifičnosti svake ISOO koji se prijavljuje za akreditaciju.

10. NAK uputstva za potvrđivanje kvalifikacija

Da bi olakšao sprovođenje postupka validacije, NAK ima smernice za podršku institucijama tokom procesa. Iako su ova uputstva dostupna na web stranici NKA, koordinatori OK (osiguranja kvaliteta) nisu se na njih pozivali tokom intervjua. Budući da su smernice izrađene 2011. godine, preporučuje se da se revidiraju i pojednostave na osnovu primene u praksi. Uputstva su navedena u nastavku:

- **Razvoj modularne profesionalne kvalifikacije (2011)**⁵⁶: Vodič koji podržava institucije tokom procesa razvoja kvalifikacija, počev od razvoja standarda rada zasnovanih na potrebama tržišta rada, zatim daljeg utvrđivanju ishoda učenja i nastavljanja sa modulima koji čine kvalifikaciju sve do procesa validacije i kriterijuma. Vodič se fokusira na kvalifikacije koje se sastoje od opšteg znanja i obaveznih i profesionalnih modula
- **Procena i sertifikacija u NOK (2011)**⁵⁷: Dokument se sastoji iz tri dela. Prvi deo objašnjava šta je evaluaciona strategija i kako pristupiti njenom razvoju; Drugi deo se odnosi na razvoj odgovarajućih alata za ocenjivanje za posmatranje, ispitivanje proizvoda i pitanja, ali i na instrumente koji omogućavaju transparentno prikupljanje i prosuđivanje dokaza koje je izradio kandidat. Treći deo je vodič za procedure registracije i sertifikacije koje treba poštovati prilikom pozajmljivanja.
- **Provera interne procene za profesionalne kvalifikacije (2011)**⁵⁸: Ovaj priručnik će pružiti dodatne informacije o procesu interne provere i primere „Obrasca dokaza“ koje će vaša institucija morati da pruži kada budete verifikovani i nadgledani u inostranstvu. Nacionalni priručnik za kvalifikacije pruža informacije o tome kako će se procenjivati i verifikovati programi obrazovanja i obuke, kao i važna uloga utvrđivanja da li su ove ocene učeničkog rada odgovarajući standard za postizanje ishoda kurikuluma i ispunjavanje očekivanja od standarda “koje zahteva industrijski sektor...”

56. https://akkks.rks.gov.net/uploads/developing_modular_qualifications.pdf

57. https://akkks.rks.gov.net/uploads/assessment_and_certification_in_the_nqf_practical_guide_tool-kit_.pdf

58. https://akkks.rks.gov.net/uploads/internal_verification_of_assessments_for_vocational_qualifications_practical_guide_tool-kit_.pdf

- **Vodič za dalji razvoj sistema kvaliteta za spoljno vrednovanje SOO na Kosovu (2011)**⁵⁹: Detaljnije opisuje komponente sistema kvaliteta na Kosovu i institucije odgovorne za svaku komponentu i rešenja koja dopunjuju međusobnu odgovornost;
- **Osiguranje kvaliteta u institucijama stručnog obrazovanja (2011)**⁶⁰: Ovaj „Priručnik“ je urađen kao podrška i pomoć vašoj školi / centru za obuku ili u razvoju procesa „samoprocene“ i za izradu dobrog izveštaja o samoproceni koji će se podneti NAK-u.
- **Smernice za akreditovane institucije za osiguranje kvaliteta za pružanje stručnog obrazovanja nakon srednjeg obrazovanja (2011)**⁶¹: Ovaj dokument se bavi osiguravanjem kvaliteta akreditovanih institucija za pružanje post-sekundarnog stručnog obrazovanja i osposobljavanja (SOO). Post-sekundarno je definisano kao odredba do nivoa 5. Dokument daje preporuke u vezi sa (1) organizacijom i upravljanjem institucijom; (2) upravljanje i širenje procesa osiguranja kvaliteta; (3) procesi i dokumenti integrisanog sistema kvaliteta; (4) samoprocena i (5) procena učenika.

59. https://akkks.rks-gov.net/uploads/guide_for_further_development_of_quality_syst.pdf

60. https://akkks.rks-gov.net/uploads/quality_assurance_in_vet_institutions_practical_guide_for_implementation.pdf

61. https://akkks.rks-gov.net/uploads/guidelines_for_quality_assurance_of_accredited_institutions_that_offer.pdf

11. Institucionalni kapaciteti

Da bi počele sa postupkom validacije i akreditacije, institucije za stručno obrazovanje i obuku koje žele da se prijave i NAK moraju imati odgovarajući profesionalni kapacitet. Uključene institucije moraju imati dovoljno ljudskih kapaciteta da se bave procesima, ali štaviše, odgovorno osoblje mora biti spremno za sprovođenje procesa. Sledeći odeljci predstavljaju sažetak nalaza i preporuka u vezi sa ljudskim kapacitetima.

12. Institucionalni kapaciteti Nacionalnog Autoriteta za Kvalifikacije (NAK)

Što se tiče kvantiteta, Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije (NAK) je od svog osnivanja pokušao da obezbedi planirani početni broj osoblja, što je ukupno bilo 27 zaposlenih, ali zbog budžetskih ograničenja to nije bilo izvodljivo. Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije je počeo sa radom sa šest uposlenih: direktorom, kancelarijskim pomoćnikom i osnovnim timom od četiri stručnjaka (2 za osiguranje kvaliteta, 1 za profesionalne standarde i 1 odgovoran za kvalifikacije). U 2019. godini broj zaposlenih se povećao na 10. Digitalizacija procesa od strane NAK-a olakšaće rad zaposlenima.

Budući da je njihova uloga uglavnom u upravljanju, koordinaciji i administraciji procedura tokom početne faze, angažovano osoblje se nije suočilo sa poteškoćama. Ovo se vremenom promenilo, jer iako je institucija mogla angažovati spoljne stručnjake za različite zadatke verifikacije i evaluacije, tim se suočio sa poteškoćama, jer su pored kancelarijskog posla morali da prate panel stručnjake na terenu. S obzirom da se broj koji se prijavljuju za validaciju i akreditaciju povećava, sadašnjim zaposlenima će biti jako teško da odgovore na zahteve ISOO i, osim toga, da nadgledaju institucije između perioda akreditacije/reakreditacije. Neke ISOO su već uočili signale o ograničenim kapacitetima NAK-a, jer neki od njih nisu dobili povratnu informaciju o svom izveštaju o samovrednovanju, dok je NAK u obavezi da šalje povratne informacije ISOO za izveštaje o samoproceni na godišnjoj osnovi.

SUOO Stručna ustanova za obrazovanje i osposobljavanje

Prema zakonodavstvu, konačnu odluku o potvrđivanju kvalifikacija i akreditaciji institucija mora doneti Upravni odbor NAK-a, koji se sastoji od članova delegiranih od različitih institucija, odluku na koju NAK ne može uticati. Članovi bi trebalo da prođu kroz izveštaje koje su sastavili spoljni stručnjaci i na osnovu izveštaja treba da odluče o pozitivnim / negativnim odgovorima. Intervjuisani ISOO i predstavnici nacionalnih institucija smatraju ovu pojavu vrlo rizičnom, jer svi članovi odbora ne razumeju prirodu i složenost ISOO. Dalje, povratne informacije nekih pružalaca stručnog obrazovanja bile su da angažovani spoljni stručnjaci treba da budu veoma dobro informisani o prirodi rada institucija stručnog obrazovanja pre započinjanja evaluacije. U određenim slučajevima spoljni stručnjaci su tražili dokumentaciju i dokaze koji nisu odgovarali relevantnoj instituciji za stručno obrazovanje.

Početno osoblje imalo je priliku da učestvuje u raznim obukama, studijskim posetama i konferencijama, u smislu izgradnje kapaciteta znanja. Međutim, to nije slučaj sa novoimenovanim zaposlenima. Izloženost različitim iskustvima povećala je njihovo znanje i kompetencije iako njihovo prethodno radno iskustvo nije stečeno ni u jednoj ISOO (instituciji stručnog obrazovanja I osposobljavanja). Jedan broj ISOO bio je prilično zadovoljan podrškom i savetima koje su pružili iskusni članovi osoblja NAK.

Kao odgovor na situaciju, treba razviti interni sistem obuke tokom kojeg će svi zaposleni imati priliku da povećaju i ažuriraju svoja znanja i veštine u pogledu odgovornosti, ali štaviše, novi članovi osoblja će brže postići kompetencije potrebne za ispunjavanje svojih odgovornosti. Sam sistem treba da se sastoji od različitih paketa obuke, koji se mogu obezbediti putem internog ili eksternog modaliteta. Kao rezultat intervjuja obavljenog sa direktorom KAA (kosovska agencija za akreditaciju), neki od preporučenih paketa obuke za osoblje su:

Obuka za liderstvo (za rukovodjenje) pomoći će članovima osoblja KAA da izgrade snažne veštine komunikacije, razviju svoje liderske veštine kao menadžeri u postavljanju ciljeva i čineći ih odgovornim, da smanje stres, upravljaju sukobima i poboljšaju svoje veštine obuke i facilitacije što će imati pozitivan uticaj na učinak njihovih partnerskih institucija .

Obuka za digitalnu pismenost podržaće članove osoblja KAA da najbolje iskoriste tehnologiju za pronalaženje, upotrebu i razmenu informacija. To će ih natjerati da shvate važnost privatnosti, sigurnosti i procjene pouzdanosti informacija i na kraju će im pružiti podršku u rješavanju procesa koji se mogu podržati digitalizacijom.

Spoljni stručnjaci koje angažuje NAK kao spoljna podrška, trenutno im se ne pruža obuka, već samo saveti članova osoblja KAA. Spoljni stručnjaci treba da se obučavaju kroz informativne sesije koje održava osoblje KAA. Preliminarna priprema umanjice rizik da stručnjaci postavljaju pitanja koja nisu relevantna za ustanovu.

13. Institucionalni kapaciteti obrazovnih institucija i Profesionalno osposobljavanje

Analizirajući odgovornosti koordinatora za osiguranje kvaliteta u pogledu postupaka validacije i akreditacije, bilo je jasno da se oni ne mogu sami nositi sa svim potrebnim zahtevima, poput godišnje obrade izveštaja o samoproceni, pripreme dokumentacije zasnovane na dokazima i razne dokumentacije potrebne za prijavu. Proces zahteva posvećenost svih članova osoblja. Iako rukovodstvo i članovi osoblja iz ISOO moraju pružati stalnu podršku koordinatorima za osiguranje kvaliteta, u nekim ISOO to nije slučaj. Razlog tome je nedostatak svesti od strane ostalih zaposlenih o važnosti samih procesa. Uprkos činjenici da je u skladu sa relevantnim administrativnim uputstvima zahtev da CPO i profesionalna škola imaju koordinatora za osiguranje kvaliteta; određeni časovi koordinatora za potrebe postupaka osiguranja kvaliteta u stručnim školama su nejasni, i kao u CPR su ograničeni.

Tokom intervjua utvrđeno je da nisu svi koordinatori OK (osiguranja kvaliteta prošli obuku o postupcima i zahtevima za osiguranje kvaliteta, a ova situacija je smanjila njihov učinak i svest o važnosti procesa osiguranja kvaliteta. Budući da su CPO ušli u proces validacije i akreditacije mnogo pre stručnih škola, bilo je jasno da se više problema suočavaju stručne škole u poređenju sa održanim obukama u CPO, koje nisu sistematične i zasnovane na njihovim potrebama, već bez ikakvih unapred danih informacija.

Izgradnja kapaciteta zaposlenih u stručnim institucijama je od suštinskog značaja za uspeh u procesu validacije i akreditacije. Slede preporučene obuke za osoblje stručnih škola i centara za stručno osposobljavanje.

Profesionale škole

Da bi stručne škole bile oslobođene od procesa validacije i akreditacije, one moraju da učestvuju u obuci koja će predstaviti vrednost procesa osiguranja kvaliteta na nivou škole. Dalje, potrebno je uložiti više rada u pripremu škola za pripremu finansijskog plana. Neki od preporučenih obuka izvedenih iz intervjua su:

- **Koordinator Osiguranja kvaliteta** mora biti obučen u pripremi izveštaja o samoproceni, mentorstvu i praćenju nastavnih časova, pripremi i sprovođenju razvojnog plana škole, obuci koja se odnosi na procenu i postupak akreditacije.

- **Menadžeri** treba da prođu kroz opštu obuku za upravljanje i rukovođenje, za izradu finansijskog plana, školskog razvojnog plana, više obuke za sprovođenje administrativnih uputstava, razmenu iskustava sa drugim zemljama u regionu itd.
- **Nastavnici/ Instruktori:** lako je obuka pružena većini nastavnika, predloženo je da svi nastavnici budu jednaki u pogledu zahteva i kriterijuma za postupak validacije i akreditacije. Nastavnici / instruktori moraju da prođu kroz stručno usavršavanje u svom profilu, za primenu osnovnog kurikuluma, obuku za članove grupe koja priprema izveštaj o samoproceni, obuku instruktora za profesije koje se traže na tržištu rada itd.,

Centri za profesionalno osposobljavanje (CPO)

Jedan ispitanik je izjavio da bi pre postupka validacije i akreditacije bilo veoma korisno da svi CPO imaju zajednički sastanak i razgovaraju o tome kako da ispune zahteve / pripreme dokumentaciju za validaciju i akreditaciju. Pored toga, svi članovi osoblja CPO (Kordinator za osiguranje kvaliteta, menadžment i treneri / instruktori) treba da prođu opštu obuku o kriterijumima i procesu vrednovanja i akreditacije, i obuku o tome kako pripremiti dokumentaciju potrebnu za postupak vrednovanja i akreditacije. Ovi treninzi će povećati znanje i svest svih članova osoblja CPO o zahtevima i potrebi uzajamne podrške unutar njihovih institucija, ali i sa drugim institucijama. Što se tiče određenih treninga, niže su preporučeni treninzi za:

- **Kordinator za osiguranje kvaliteta** treba da prođe obuku kako bi bolje razumeo svoju ulogu i odgovornost. Dodatna obuka bila bi korisna - dokumentacija i kriterijumi potrebni za priznavanje prethodnog učenja (RPL/PPU);
- **Menadžment** treba da prođe kroz različite menadžerske obuke, dok bi novi menadžeri trebalo da prođu obuku kako bi razumeli sveukupni proces procene i akreditacije kao što je gore pomenuto;
- **Instruktori/nastavnici** treba da budu informisani i obučeni o kriterijumima koje moraju da ispune za validaciju i akreditaciju, o potrebama tržišta rada i da budu obuhvaćeni obukom u vezi sa zdravstvenim osiguranjem pri obavljanju prakse. Mladi instruktori treba da prođu opštu obuku o validaciji i akreditaciji.

14. Zaključci

Zaključci izvedeni u okviru ovog poglavlja odražavaju opšte nalaze u vezi sa postupcima validacije i akreditacije stručnog obrazovanja i obuke. Posmatrajući četiri slučaja zemalja koje su analizirane, možemo zaključiti da nisu bitne procedure već postignuti rezultat, a glavni rezultat je pružanje kvalifikacija koje odgovaraju potrebama tržišta rada i uvođenje procedura koje će dovesti do poboljšanja stručnog obrazovanja i obuke.

MONT bi trebalo da razmatra gore navedene zaključke. Nedostatak jasnoće unutar kosovskog pravnog okvira u vezi sa postupcima validacije i akreditacije treba da se reši tokom već planiranog pregleda pravnog okvira od strane MONT-a. Pre razmatranja zakonodavstva, MONT bi trebalo da razgovara sa svim zainteresovanim stranama u vezi sa vrednovanjem kvalifikacionog postupka, ulogama institucija i drugim mehanizmima u vezi sa validacijom kvalifikacija. Tačke o kojima treba dalje razgovarati su:

- Da li bi javne stručne škole trebale biti predmet validacije?
- Da li bi se validacija / odobrena kvalifikacija koja je prošla postupak validacije smatrala odobrenom kvalifikacijom za sve stručne škole u kojima se nudi? Isto pitanje odnosi se i na potvrđivanje kvalifikacija u centrima za stručno osposobljavanje?
- Da li treba preispitati naknade za prijavu?
- Da li institucije za obrazovanje i obuku treba da budu predmet akreditacije?
- Da li je MONT izračunao costo / benefit za obe procedure, jer postoji veliki znak pitanja da li trošak za trenutno regulisane postupke može da pokrije MONT? Da li bi za MONT bilo korisnije da ta sredstva uloži u radionice i školsku opremu?!

MONT-u još uvek nije jasno zašto kvalifikacije koje je odobrio MONT treba da ponovo prodju kroz postupak validacije. U skladu sa zakonskim okvirom, sve kvalifikacije treba da se zasnivaju na odobrenim profesionalnim standardima uz odgovarajuće mere i praćenje, Ministarstvo obrazovanja može započeti reviziju zvaničnih programa stručnog obrazovanja zasnovanih na profesionalnim standardima. Oni mogu da ispune zahteve za sertifikaciju i automatski registruju svoje kvalifikacije u okviru NOK-a. Što se tiče postupka akreditacije, MONT bi trebalo da se angažuje u oblasti zakonodavstva. U početku bi trebalo da optimizuje mrežu stručnih škola, opremi njihove radionice, obučni nastavnike i razvije paket propisa koji NAK zahteva za process akreditacije institucija za stručno obrazovanje i obuku.

Štaviše, iako su se svi tokom intervjua složili da su ove procedure važne za obezbeđivanje kvaliteta u sistemu stručnog obrazovanja, iskustvo je pokazalo da kosovsko stručno obrazovanje i obuka, posebno stručne škole, još uvek nisu spremni da podležu regulisanim procedurama za validaciju i akreditaciju. S jedne strane, MONT je odlučio da sve škole stručnog obrazovanja treba da budu podložne proceduri sertifikacije i akreditacije, ali s druge strane Ministarstvo⁵⁷ nije bio u mogućnosti da podrži škole stručnog obrazovanja (u pogledu opreme, dokumentacije, obuke nastavnika, itd.) kako bi ih pripremio za ulazak u procese.

Da bi započeli postupak validacije i akreditacije, NAK i ISOO koje žele da se uključe u proces, moraju imati spremne ljudske kapacitete za sprovođenje procesa.

Štaviše, još uvek nije jasno ko zapravo pokriva osiguranje kvaliteta u stručnim školama. Prema zakonodavstvu, odgovorni za ovu funkciju su: Državni inspektorat pod nadzorom MONT-a, NAK-a, KPI-ja, ODO i škole stručnog obrazovanja i obuke. Koordinator za osiguranje kvaliteta za stručnu školu treba da izveštava sve gore pomenute institucije. Svaka od njih pokriva deo osiguranja kvaliteta. Stoga, MONT mora sa odgovornošću da analizira odgovornosti svake institucije i osmisli sistem koji neće preopteretiti stručne škole i koordinatore za osiguranje kvaliteta u školama. Trenutno nijedno administrativno uputstvo ne reguliše imenovanje koordinatora za osiguranje kvaliteta u stručnim školama. Ova neusklađenost stvorila je probleme u stručnim školama, jer one ne znaju koje administrativno uputstvo da primene. Neke stručne škole slede Administrativna uputstva iz 2016. godine, ali smatraju da se prema njima ne može postupati isto kao i prema ostalim školama, jer su stručne škole složenije i koordinatorima za osiguranje kvaliteta je potrebno više vremena i obuke za implementaciju istog. Prema prethodnom administrativnom uputstvu⁶² određeno vreme za koordinate osiguranja kvaliteta nije navedeno.

Kvalitet se ne može osigurati uključivanjem mnogih institucija, već pravilnim imenovanjem i zalaganjem institucija koje će dovesti do krajnjeg cilja, a to je da institucije za stručno obrazovanje i osposobljavanje pruže kvalifikacije koje ispunjavaju potrebe tržišta rada.

62. Administrativno uputstvo o osiguranju kvaliteta u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja br. 32/2014, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10263>

Literatura

1. Kosovo Progress Report 2019, <http://mei-ks.net/repository/docs/kosovo-report.pdf>
2. Map with ALLED 2 partner schools, <http://alled.eu/en/edu-net-2/>
3. KAS, Labour Force Survey 2019 by Kosovo Agency of Statistics, <https://ask.rks-gov.net/media/5412/labour-force-survey-2019.pdf>
4. MEST Law No.04/L -032 on Pre-University Education, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/03-ligji-per-arsimin-parauniversitar-anglisht.pdf>
5. European Qualifications Framework, <https://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/european-qualifications-framework-eqf>
6. Global inventory of regional and country national qualifications framework 2019. Volume 2, https://www.cedefop.europa.eu/files/2225_en.pdf#page=199&zoom=100,0,0
7. Policies and criteria for the validation of programmes of education and training, https://www.qqi.ie/Publications/Publications/Initial_Validation_policy_7_10_13.pdf
8. Vocational education and training in Estonia, https://www.cedefop.europa.eu/files/4155_en.pdf
9. Kutsekoda, <http://www.kutsekoda.ee/en/kutseregister>
10. Vocational Education and training in Slovenia 2016, referent cedefop https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_SI.pdf
11. Spotlight on VET Slovenia, 2017, https://www.cedefop.europa.eu/files/8122_en.pdf
12. Slovenian Qualifications Framework, <https://www.nok.si/en/>
13. Netherlands Qualifications Framework, <https://nlqf.nl/english>
14. Vocational Education and Training in Netherlands, https://www.cedefop.europa.eu/files/4142_en.pdf

15. Spotlight on VET Slovenia, 2017, https://www.cedefop.europa.eu/files/8122_en.pdf
16. National Development Strategy 2016-2021, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/National_Development_Strategy_2016-2021_ENG.pdf
17. Kosovo Education Strategic Plan 2017-2021, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/20161006-kesp-2017-2021-1.pdf>
18. National Qualifications Authority, <https://akkks.rks-gov.net/en/eu-kosvet-v>
19. MEST Law No. 04/L-183 on the Vocational Education and Training, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/ligji-per-aftesimin-profesional-2013-eng.pdf>
20. MEST Administrative Instruction on verification of occupational standards 28/2014, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/ua-nr-28-2014-1.pdf>
21. MEST Administrative Instruction No. 32/2014, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10263>
22. MEST Law no. 03/L-060 on National Qualifications, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/11-ligji-kualifikimeve-2008-03-l-060-en.pdf>
23. MEST Law NO. 04/L-143 on Adult Education, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/ligji-per-arsimin-dhe-aftesimin-per-te-rritur-ne-republiken-e-kosoves-2013-eng.pdf>
24. MEST Law No. 06/L-046 on Education Inspectorate in the Republic of Kosovo, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=17744>
25. MEST, Administrative Instruction 28/2014 on procedures for verification of occupational standards, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/ua-nr-28-2014-1.pdf>
26. MEST, Administrative Instruction 35/2014 on criteria for validation and accreditation, https://akkks.rks-gov.net/uploads/ua_35-2014_per_kriteret_dhe_procedurat_per_validimin_dhe_aprovimin_e_kualifikimeve_kombetare_dhe_akreditimin_e_institucioneve_qe_ofrojne_kualifikime_ne_kosove.pdf
27. MEST, Administrative Instruction 31/2014 for prior learning, https://akkks.rks-gov.net/uploads/ua_31-2014_per_njohjen_e_mesimit_paraprak.pdf

28. MEST, Administrative instruction 24/2016 on Quality assurance on Pre-University Education, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/12/rotatedpdf180.pdf>
29. EU KosVET project, Developing Modular Vocational Qualification https://akkks.rks-gov.net/uploads/developing_modular_qualifications.pdf
30. EU KosVET project, Assessment and Certification in the NQF https://akkks.rks-gov.net/uploads/assessment_and_certification_in_the_nqf_practical_guide_tool-kit .pdf
31. EU KosVET project, Internal verification of assessment for Vocational Qualifications https://akkks.rks-gov.net/uploads/internal_verification_of_assessments_for_vocational_qualifications_practical_guide_tool-kit .pdf
32. EU KosVET project, Guide to further development of a quality system for external evaluation of VET in Kosovo https://akkks.rks-gov.net/uploads/guide_for_further_development_of_quality_syst.pdf
33. EU KosVET project, Quality Assurance in VET Institutions https://akkks.rks-gov.net/uploads/quality_assurance_in_vet_institutions_practical_guide_for_implementation.pdf
34. EU KosVET project, Guidelines for Quality Assurance Accredited Institutions to deliver post-secondary VET. https://akkks.rks-gov.net/uploads/guidelines_for_quality_assurance_of_accredited_institutions_that_offer.pdf

Annex 1: List of interviewers

Br.	Ime i Prezime	Pozicija	Institucija
1	Florim Metaj	Koordinatori i SC	CE"11 Marsi" - Przren
2	Xhelal Susuri	Direktor	
3	Hidajete	Koordinator OK	VS "Abdyl Frasheri" -Priština
4	Beke Mulaj	Direktor	
5	Mete Hoxhaj	Koordinator OK	VS "Tafil Kasumaj" -Dečane
6	Zenel Kasumaj	Direktor	
7	Agim Maliqi	Koordinator OK	VS "Andrea Dursaku" - Kamenica
8	Qamil Qehaja	Direktor	
9	Naim Istrefi	Koordinator OK	VS "Arhitekt Sinani" Južna Mitrovica
10	Hamit Beqiri	Direktor	
11	Mustafe Hoti	Koordinator OK	VS "Jonuz Zejnullahu" - Vitina
12	Nijazi Lutfiu	Direktor	
13	Ymredin Tershnjaku	Koordinator OK	CoC "Shtjefen Gjeqovi" - Priština
14	Blerim Gervalla	Direktor	
15	Majlinda Qato-Decani	Koordinatori OK	Centar za Profesionalno Osposobljavanje -Peć
16	Zyle Zenelaj-Duka	Koordinator OK	Centar za Profesionalno Osposobljavanje Priština
17	Zenullah Rrustemi	Direktor	
18	Qamir Maçkaj	Koordinator OK	Centar za Profesionalno Osposobljavanje Prizren
19	Valbona Fetiu Mjeku	Direktorica	Departament SOO pri MONT-u
20	Fikrije Zymberi	Direktorica	Agencija za Stručno Obrazovanje I Osposobljavanje I Obrazovanje Odraslih (ASOOOO)
21	Gani Ismajli	Šef i Divizije	Divizija za razvoj i sertifikaciju kvaliteta (EARK)
22	Lah Nitaj	Direktor	Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije AKK
23	Blerim Haliti	Ekspert i SSO	LuxDev

58

BUDUČNOST
ŠKOLAMA JE
DANAS

ISBN 978-9951-8990-5-5

9 789951 899055